

Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala
Sosiaalialan koulutusohjelma

Sirpa Alppisara ja Tanja Laakkonen

Vieraita lapsia omaan kotiin – sijaisvanhemmuuden motiivit ja odotukset

Opinnäytetyö 2014

Tiivistelmä

Sirpa Alppisara ja Tanja Laakkonen
Vieraita lapsia omaan kotiin – sijaisvanhemmuuden motiivit ja odotukset,
44 sivua, 4 liitettä
Saimaan ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala, Lappeenranta
Sosiaalialan koulutusohjelma
Opinnäytetyö 2014
Ohjaajat: lehtori Leena Byckling, Saimaan ammattikorkeakoulu, sosiaalityöntekijä Leena Vanhanen, Eksote

Tässä opinnäytetyössä tutkittiin Eksoten alueen sijaisvanhempien motivaatiota ja motiiveja sekä odotuksia ennen sijaisvanhemmuutta ja sitä, miten odotukset ovat toteutuneet sijaisvanhemmuudessa. Tutkimuksen tavoitteena oli tuottaa tietoa Eksoten lastensuojelun perhehoidon tarpeisiin ja sijaisvanhemmiksi aikovien henkilöiden tueksi. Tavoitteena oli tutkimuksesta saadun tiedon hyödyntäminen sijaisvanhempien rekrytoinnissa.

Tutkimuksen lähestymistapa oli kvalitatiivinen eli laadullinen. Tiedonkeruu toteutettiin teemahaastattelulla eli puolistrukturoidulla haastattelulla. Tutkimuksessa haastateltiin neljää Eksoten alueella toimivaa sijaisperhettä, joissa oli tutkimushetkellä sijoitettuna Eksoten huostaanottamia lapsia. Aineisto analysoitiin induktiivisella aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Tutkimustulosten raportoinnissa käytettiin myös paljon alkuperäisilmaisuja.

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että tärkeimpinä motiiveina sijaisvanhemmiksi ryhtymiseen olivat rakkaus lapseen, auttamisen halu sekä vaihtoehto adoptiolle. Tutkimuksen mukaan taloudellinen tuki ei ollut motiivina sijaisvanhemmuudelle. Voimavaroina sijaisvanhemmat pitivät pitkää parisuhdetta, läheisverkoston tukea ja vertaisryhmätoimintaa.

Sijaisvanhemmuuden odotukset olivat tutkimuksen mukaan realistisia ja liittyivät lapsiperheen arkeen ja kiintymyssuhteen muodostumiseen. Sijaislapsen tulo sijaisperheeseen toi mukanaan tutkimuksen mukaan enemmän positiivisia kuin negatiivisia asioita. Tutkimuksessa tuli esiin toiveita yhteistyöstä sekä lapsen biologisen suvun että viranomaisten kanssa, vaikka sijaisvanhemmat olivatkin viranomaisyhteistyöhön pääosin tyytyväisiä.

Jatkotutkimusaiheena voisi selvittää sijoitetun lapsen näkökulmasta kiintymistä sijaisvanhempiin. Tutkimuskohteena voisivat olla myös sijaisvanhempien kokemukset sijaisvanhemmuuden päättymisestä sijaislapsen palattua kotiin tai vaihdettua sijoituspaikkaa.

Asiasanat: perhehoito, sijaishuolto, sijaisvanhemmuus

Abstract

Sirpa Alppisara and Tanja Laakkonen
Unknown Children in Our Home – Motives and Expectations in Foster
Parenting, 44 Pages, 4 Appendices
Saimaa University of Applied Sciences
Health Care and Social Services, Lappeenranta
Degree Programme in Social Services
Bachelor's Thesis 2014
Instructors: Senior Lecturer Leena Byckling, Saimaa University of Applied
Sciences, Social Worker Leena Vanhanen, South Karelia Social and Health
Care District

The purpose of this thesis was to examine motives and expectations of foster parents and the reality of foster parenting within the area of EKSOTE (South Karelia Social and Health Care District). There was also the aim to produce information for the needs of the EKSOTE foster care unit and help future foster parents make the decision about becoming a foster family.

This thesis was qualitative and the data for the empirical part was gathered by using theme interviews in which both foster parents in four foster families took part. The data was analysed using the qualitative content analysis method. The theory for this thesis was gathered from literature, the Internet and by interviewing social workers.

The results of the study indicate that the most important motives in foster parenting are love for children, need to help children who live in improper circumstances and an alternative for adoption. Financial support was not considered to be a motive. The foster families like to have normal family life with children. They also consider the affectionate bond with the child to be important. The co-operation with authorities goes quite fluently. Most of the foster families have had problems with the relatives of the foster child but there have been good experiences as well.

Further themes for study could be the bonds of affection in foster families from the foster child's point of view or the experiences of foster parents when the foster child has moved away.

Keywords: foster care, foster parenting, custody

Sisältö

1	Johdanto.....	5
2	Lastensuojelulaki	6
2.1	Huostaanotto	7
2.2	Sijaishuolto	8
2.3	Jälkihuolto.....	9
3	Perhehoito ja sijaisvanhemmuus	10
3.1	Perhehoitoa ohjaavia lakeja.....	10
3.2	Sijaisperhe	12
3.3	PRIDE-valmennus	12
3.4	Toimeksiantosopimus	14
3.5	Eksoten lastensuojelun perhehoito	15
4	Motivaatio ja motiivit sekä kiintymyssuhde	15
4.1	Motivaatio ja motiivit.....	16
4.2	Kiintymyssuhde.....	17
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet.....	18
5.1	Kohderyhmä	19
5.2	Tutkimuksen toteutus.....	20
5.3	Aineiston analysointi	22
5.4	Eettiset näkökohdat ja luotettavuus	23
6	Tutkimustulokset.....	26
6.1	Motiivit.....	26
6.1.1	Sijaisvanhemmuuden toteutuminen	27
6.1.2	Sijaisvanhemmuuden voimavarat.....	28
6.1.3	Taloudellinen tuki motiivina	28
6.2	Odotukset sijaisvanhemmuudelle	29
6.2.1	Odotukset lapsesta.....	30
6.2.2	Kiintyminen ja luopuminen	31
6.3	Yhteistyö	33
6.3.1	Yhteistyö lapsen sukulaisten kanssa.....	33
6.3.2	Yhteistyö viranomaisten kanssa	34
7	Yhteenveto ja pohdinta	36

Liitteet

- Liite 1 Haastattelurunko
- Liite 2 Saatekirje
- Liite 3 Suostumuslomake
- Liite 4 Tutkimuslupa

1 Johdanto

Perhehoito ja sijaisvanhemmuus ovat ajankohtaisia asioita lastensuojelussa uudistuneen lastensuojelulain (417/2007, 50 §) korostaessa entisestään perhehoidon ensisijaisuutta sijoitetuille ja huostaanotetuille lapsille. Sijaisvanhemmuus on haastavaa, eikä siihen ryhdytä kevein perustein. Uusia sijaisperheitä tarvitaan lisää, koska huostaanottojen ja sijoitettavien lasten määrä kasvaa joka vuosi (Ajoissa kotiin 2009; Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2012). Sijaisperheitä tarvitaan lisää myös Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden (Eksote) alueella (Vanhanen 2013).

Lastensuojelurekisteriä kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista on pidetty vuodesta 1991 alkaen. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2013) julkaiseman tilaston mukaan kehitys huostaanottojen määrässä on ollut koko ajan nouseva lukuun ottamatta vuosia 2009 ja 2010. Vuonna 1991 huostaanotettuja lapsia oli Suomessa noin 6500, kun puolestaan vuoden 2012 aikana oli huostassa 10 675 lasta. Vielä vuoden 2012 lopussa huostaanotettuina oli 8992 lasta, joista 50 % oli perhehoidossa. Koko Etelä-Karjalan alueella oli vuoden 2012 lopussa huostaanotettuina 209 lasta, joista 99 (47 %) oli perhehoidossa. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2013, 1, 3–4.) On huomioitava, että Etelä-Karjalan luvuissa on mukana myös Imatra, joka ei kuulu Eksoteen lastensuojelun osalta.

Opinnäytetyössämme tarkoituksena on kuvata sijaisvanhempien näkökulmasta heidän motivaatiotaan ja motiivejaan sekä odotuksiaan ennen sijaisvanhemmuutta ja sitä, miten odotukset ovat toteutuneet sijaisvanhemmuudessa. Eksoten alueella ei ole tehty tutkimuksia tämän opinnäytetyön aiheesta ja näkökulmasta lastensuojelulain (417/2007) 50 §:n uudistuksen jälkeen.

Eksoten lastensuojelun sijaishuollon yksikkö on yhteistyökumppanimme opinnäytetyön toteutuksessa. Tutkimuksen kohteena ovat Eksoten alueella toimivat sijaisperheet, joissa on tutkimushetkellä sijoitettuina Eksoten huostaanottamia lapsia. Opinnäytetyössä emme tutki sukulaissijoituksia, koska tutkimuksessa haluamme keskittyä perheisiin, joilla ei ole ollut aiempaa suhdetta sijoitettuun lap-

seen. Toteutamme tutkimuksemme laadullisella menetelmällä ja keräämme aineiston teemahaastattelun avulla. Aineiston analysointiin käytämme laadullista sisällönanalyysiä.

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tietoa Eksoten lastensuojelun perhehoidon tarpeisiin ja sijaisvanhemmiksi aikovien henkilöiden tueksi. Tavoitteenamme on, että tutkimuksesta saatua tietoa voidaan hyödyntää sijaisvanhempien rekrytoinnissa.

Olemme molemmat kiinnostuneita lastensuojelusta ja perheiden kanssa tehtävästä työstä ja tehneet opiskelujemme aikana sijaisuuksia Eksoten lastensuojelulaitoksessa, minkä lisäksi toinen meistä on viransijaisena lastensuojelun avo- ja lähipalveluissa. Lastensuojelutyössä kohtaamme myös sijaisperheitä sekä huostaanotettuja lapsia. Opinnäytetyön tekeminen kehittää ammatillisuuttamme antamalla kokemuksia ja valmiuksia erilaisten sijaisperheiden kohtaamiseen sekä heidän tarpeisiinsa vastaamiseen.

2 Lastensuojelulaki

Lastensuojelulain (417/2007) 1 §:n mukaan jokaisella lapsella on oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Vanhemmilla ja huoltajilla on vastuu lapsen hyvinvoinnista, ja lastensuojelun on tuettava vanhempia, huoltajia ja muita lapsen kasvatuksesta vastaavia henkilöitä tarjoamalla heille tukea ja apua (LsL 2 §).

Uudistetussa lastensuojelulaissa (417/2007) painotetaan lapsen etua kaikissa lastensuojelun toimenpiteissä, ja sen tarkoituksena on turvata lapselle hyvät kasvuolosuhteet sekä vahvistaa lapsen ja perheen oikeuksia osallistumisen vahvistamisella ja lastensuojelussa käytettävien menettelytapojen selkeyttämisellä. Kuntien tai kuntayhtymien on pyrittävä tarjoamaan lapsiperheille tukea mahdollisimman varhaisessa vaiheessa peruspalvelujen turvin. Neuvola, päivähoito, perheneuvola ja koulu ovat peruspalveluja, joissa varhaista tukea voidaan antaa. Ehkäiseviä lastensuojelun palveluja voidaan antaa myös ilman lastensuojelun asiakkuutta, ja näiden palvelujen järjestäminen on kaikkien kunnan viranomais-

ten vastuulla. Myös lastensuojelun avohuollon palveluja tulee tarjota perheille ennen vahvempien toimenpiteiden käyttöönottoa. (Räty 2012, 2–7; Taskinen 2012, 32–33.)

2.1 Huostaanotto

Lastensuojelulain (417/2007) velvoittamana lapsi on otettava kunnan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan, mikäli lapsen olosuhteet kehittyä vaarantuvat joko ympäristöstä tai lapsesta itsestään johtuvista syistä, eivätkä muut, huostaanottoa kevyemmät toimenpiteet ole osoittautuneet riittäviksi. Huostaanoton on oltava myös lapsen edun mukaista. (LsL 40 §.)

Lastensuojelun avohuollon palveluja ovat muun muassa päivähoito ja lapsiperheiden kotipalvelu, toimeentulotuki ja ehkäisevä toimeentulotuki sekä muut sosiaalihuoltolain ja toimeentulotukilain mukaiset palvelut. Lastensuojelun tukitoimina voidaan järjestää perheen tueksi esimerkiksi tukihenkilö tai -perhe, perhetyötä, vertaisryhmätoimintaa tai taloudellista tai muuta tukea koulunkäyntiin, ammatin tai asunnon hankintaan, harrastuksiin tai läheisen ihmissuhteen ylläpitämiseen. Avohuollon tukitoimenpiteiden käyttäminen ei saa kuitenkaan ohittaa viranomaisen velvoitetta ottaa lapsi huostaan, mikäli tämän olosuhteet niin vaativat. Lasta ei siis pidä vaarantaa ja huostaanottoa pitkittää, mikäli huostaanoton ehdot täyttyvät. (Valvira 2013, 38, 41.) Huostaanotto on voimassa toistaiseksi ja päättyy viimeistään lapsen täytettyä 18 vuotta (LsL 47 §). Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on vastattava myös huostaanotetun lapsen sijaishuollon järjestämisestä (LsL 40 §).

Huostaanotetun lapsen olinpaikasta, hoidosta, kasvatuksesta, valvonnasta ja muusta huolenpidosta sekä opetuksesta ja terveydenhuollosta päättää sosiaalihuollosta vastaava toimielin (LsL 45 §). Lapsella on kuitenkin oikeus tavata vanhempiaan, sisaruksiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä sijoituksen aikana ja pitää heihin yhteyttä. Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen ja lapsen sijaishuoltopaikan on tuettava ja edistettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä lapsen ja muiden hänelle läheisten henkilöiden yhteydenpitoa (LsL 54 §). Lapsi tarvitsee mahdollisuuden oman identiteettinsä muodostamiseen, ja se onnistuu vain tuntemalla oman taustansa ja biologiset vanhempansa (Taskinen 2012, 139).

Päätösvaltainen viranhaltija voi päättää huostaanotetun lapsen ja tämän vanhempien sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välisestä yhteydenpidon rajoittamisesta, mikäli se on lapsen edun mukaista (LsL 45 §).

Huostassapidon sijaishuoltoa toteutettaessa on tavoitteena perheen jälleenyhdistäminen (LsL 4 §). Huostaanottaminen on väliaikainen toimenpide, ja se on lastensuojelulain (417/2007) 47 §:n mukaan lopetettava, kun siihen ei enää ole perusteita. Huostassapidon edellytykset tulee tarkistaa vähintään kerran vuodessa. (Räty 2012, 400–401; Kananoja 2013, 45.) Huostassapitoa ei pidä kuitenkaan lopettaa, mikäli se on selvästi lapsen edun vastaista. Huostassapidon lopettamista arvioitaessa on otettava huomioon lapsen biologisen vanhemman kasvatusta ja hoitokyvyn lisäksi myös sijaishuollon kestoaika, lapsen kiintyminen sijaisvanhempiin, yhteydenpidon määrä biologisiin vanhempiin sijoituksen aikana sekä lapsen oma mielipide. (Taskinen 2012, 106–108.) Kananoja (2013) pitää huostaanoton tilapäisyyttä ongelmana, jos sijoitetulla lapsella ei ole realistisia mahdollisuuksia palata biologisten vanhempiensa luokse. Selvitysryhmän loppuraportissa Kananoja esittääkin, että lastensuojelulaissa huostaanotto voitaisiin määrittellä pysyväksi, mikäli realistisia mahdollisuuksia lapsen kotiin paluulle ei ole, eikä ole mahdollista vakiinnuttaa lapsen elämää muulla tavoin. (Kananoja 2013, 45.)

2.2 Sijaishuolto

Lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. Lapsen sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla lapsen tarpeiden edellyttämällä tavalla ja toteuttaa joko yksityisperheessä, ammatillisessa perhekoivissa, laitoksessa tai muulla sopivalla tavalla. (LsL 49 §.)

Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa kiinnittämään sijaishuoltopaikan valinnassa erityistä huomiota huostaanoton perusteiden lisäksi läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen, hoidon jatkuvuuteen sekä lapsen kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan vaalimiseen. Lastensuojelulain (417/2007) 1.1.2012 voi-

maan tulleen täydennetyin 50 §:n mukaan laitoshuoltoa järjestetään vain, jos lapsen sijaishuoltoa ei voida järjestää lapsen edun mukaisesti riittävien tukitoimien avulla perhehoidossa tai muualla.

Taskisen (2012, 125–126) mukaan sijoituspaikan valinnassa tulee kiinnittää huomiota erityisesti sijoituksen perusteisiin, sijaishuoltoajan valmiuksiin tukea lasta ja ylläpitää lapselle tärkeitä ihmissuhteita sekä hoidon jatkuvuuden mahdollisuuteen. Sijaishuoltoajan tulee olla sijainniltaan sellainen, että se mahdollistaa lapsen tarpeita vastaavien tukipalvelujen, opetuksen ja muiden palvelujen saamisen (Valvira 2013, 44). Kananoja (2013, 45) toteaa, että huostaanotetut lapset ovat usein kokeneet sijaishuoltoajan tai ainakin heistä huolehtivien aikuisten vaihdoksia, joten pysyvyydellä on tärkeä merkitys sijaishuoltoajaa valittaessa. Huolellisessa sijoituksen valmistelussa on otettava huomioon myös sijoitettavan lapsen ja sijaisperheen yhteensopivuus sekä perheelle annettavat riittävät taustatiedot lapsesta. Sijoituspaikkaa ei saa valita hätiköiden, vaan on varmistuttava siitä, että sijaisperheellä on riittävät valmiudet ja ominaisuudet. Perusteena ei saa olla vain vapaa sänky tai se, että perhe on seuraavana jonossa. (Thomas & Philpot 2009, 115.)

Lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa, että lapsen sijoitus perhehoitoon tai laitoshuoltoon toteutuu lastensuojelulain (417/2007) mukaisesti ja että lapsi saa sijoituksen aikana ne tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka kuuluvat sijoittavan kunnan järjestettäväksi (LsL 79 §).

2.3 Jälkihuolto

Huostassa olleen tai yhtäjaksoisesti yksin vähintään puoli vuotta avohuollon sijoituksena kodin ulkopuolelle sijoitettuna olleelle lapselle tai nuorelle on järjestettävä jälkihuolto. Jälkihuollon tarkoituksena on auttaa nuorta itsenäistymisessä tai tukea lasta ja tämän perhettä lapsen palatessa sijoituksen jälkeen takaisin kotiin. Jälkihuoltoon sisältyy niin taloudellinen kuin psykososiaalinen tuki lapselle ja hänestä huolta pitävälle aikuisille, olivatpa he sitten biologiset vanhemmat tai muu taho. Jälkihuolto-oikeus kestää viisi vuotta kodin ulkopuolisen sijoituksen loppumisen jälkeen ja päättyy viimeistään nuoren täyttäessä 21 vuotta. Viiden vuoden

laskenta-aika alkaa siitä, kun sijoitettuna ollut lapsi on viimeksi ollut lastensuojelun asiakkaana. (LsL 75–76 §; Rätty 2012, 534, 537; Taskinen 2012, 151).

Lastensuojelun jälkihuolto voidaan toteuttaa myös perhehoidossa, jossa lapsi on ollut sijoitettuna (Rätty 2012, 541–542; Taskinen 2012, 152). Huostaanoton päättyessä ja lapsen tai nuoren sijoitusta jatkettaessa perhehoidon perheessä jälkihuollon ajan siitä tulee tehdä erillinen, perhehoitajalain (312/1992) 4 §:n mukainen toimeksiantosopimus sijoittajakunnan ja perhehoitajan välillä.

3 Perhehoito ja sijaisvanhemmuus

Perhehoidon tavoitteena on tarjota lapselle perheenomainen, hänen yksilöllisiä tarpeitaan vastaava, tasapainoinen ja turvallinen kasvuympäristö niin pitkäksi aikaa kun hän sitä tarvitsee (Eksote 2014, 2).

3.1 Perhehoitoa ohjaavia lakeja

Perhehoito määriteltiin ensisijaiseksi hoitomuodoksi jo vuonna 1923 voimaan tullessa köyhäinlaitolaissa. Laki määräsi kunnan velvollisuudeksi antaa elatusta ja hoitoa hädässä oleville, ja siinä määriteltiin myös lasten perhehoidosta ja sijaiskodin sopivuudesta lapselle. (Ketola 2008, 15–16.)

Ensimmäinen lastensuojelulaki tuli voimaan vuonna 1936 köyhäinlaitolain säädöksin ja oli voimassa aina vuoteen 1984 saakka. Uudessa laissa määriteltiin lapsen perheen tuesta, lapsen oikeudesta asua omassa kodissaan, lapsen kuuluksi tulemisesta omissa asioissaan ja juurissaan sekä oikeudesta läheisten ihmissuhteiden ylläpitoon. Laissa määriteltiin myös ensi kerran erikseen lapsen huolto ja holhous. Lastensuojelulakiin ja -asetukseen lisättiin vuonna 1990 muun muassa lasta koskeviin päätöksiin vaikuttavat asiat, perhehoitoon liittyvät asiat sekä palkio- ja kulukorvausoikeus. Perhehoitajalaki tuli voimaan 1992, minkä vuoksi lastensuojelulaista poistettiin perhehoitosäännökset. (Ketola 2008, 16, 18.)

Sosiaalihuoltolain (710/1982) 25 §:n mukaan perhehoito on yksityiskodissa järjestettävää, henkilön oman kodin ulkopuolella tapahtuvaa hoitoa, kasvatusta tai

muuta ympärivuorokautista huolenpitoa. Henkilö, joka ei ole laitoshoidon tarpeessa, eikä hänelle voida järjestää omassa kodissaan tarkoituksenmukaista hoitoa tai muita tarvittavia palveluita, voi sijoittua perhehoitoon. Perhehoidossa henkilöllä on mahdollisuus läheisiin ihmissuhteisiin sekä perusturvallisuuteen ja sosiaaliseen kehitykseen. (SHL 710/1982.)

Perhehoitajalaki (312/1992) määrittelee perhehoitajan henkilöksi, joka antaa kodissaan edellä mainitun sosiaalihuoltolain (710/1982) mukaista perhehoitoa. Perhehoitajaksi aikovalla tulee olla riittävä koulutus, tarpeeksi kokemusta hoidosta ja huolenpidosta sekä sopivat henkilökohtaiset ominaisuudet voidakseen tulla hyväksytyksi perhehoitajaksi. (PhL 1 §.) Perhehoitajalla ei sen sijaan tarvitse olla ammatillista tutkintoa (Taskinen 2012, 127). Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) säättää salassapidosta ja vaitiolovelvollisuudesta, joka koskee myös perhehoitajia.

Perhehoitajalle maksettava hoitopalkkio, kulukorvaus ja käynnistämiskorvaus määritellään perhehoitajalain (312/1992) 2–3 §:ssä. Eksoten perhehoitajille maksetaan perhehoitajalain mukaiset palkkiot ja korvaukset. Vuoden 2014 alusta hoitopalkkion vähimmäismäärä on 681 euroa ja kulukorvauksen vähimmäismäärä on 425 euroa kuukaudessa perhehoidossa olevaa henkilöä kohti. Käynnistämiskorvauksen enimmäismäärä on 2854,02 euroa. Summat on sidottu elinkustannusindeksiin ja tarkistetaan vuosittain. Perhehoidon palkkiota voidaan alentaa, jos sijoitettu lapsi asuu opiskelujensa vuoksi toisella paikkakunnalla tai on yli kaksi kuukautta sairaalahoidossa tai siihen rinnastettavassa kuntoutuksessa tai jos nuori on suorittamassa asepalvelusta. Alennettu hoitopalkkio on 419 euroa kuukaudessa. Hoitopalkkiota voidaan korottaa 204–680 eurolla kuukaudessa lapsen erityishoidettavuuden vuoksi tai jos on lapsi oikeutettu Kelan maksamaan vammaistukeen. Lisäksi perhehoitajalle maksetaan lapsen iän mukaan 100–500 euroa vuodessa kattamaan lapsen harrastuskuluja. Myös terveydenhuollosta ja opiskelusta aiheutuvat erityiset, ei-tavanomaisiksi luokiteltavat kustannukset korvataan. (Eksote 2014, 6–11.)

3.2 Sijaisperhe

Perhehoitoa järjestetään sijaisperheissä ja vanhempia kutsutaan sijaisvanhemmiksi (Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry & SOS-Lapsikylä ry 2006b). Sijaisperhe tarjoaa hoitoa lapselle, joka ei lastensuojelullisista syistä voi asua kotonaan. Sijaisperheeseen sijoitetun lapsen taustalla on lähes aina huostaanotto. Sijoituksessa lapsen biologiset vanhemmat säilyttävät pääosin vanhemman juridiset oikeudet sekä lapsen huoltajuuden rajoitetusti. (Vilén, Hansen, Janhunen, Kytöpuu, Salo, Seppänen, Seppänen & Tapio 2010, 20, 22). Huostaanotetun lapsen huoltajalla on huostaanotosta huolimatta edelleen oikeus päättää lapsen nimestä, uskonnosta ja kansallisuudesta (Taskinen 2012, 142).

Sijaisvanhemman ensimmäisten vuosien prosessiin kuuluu sijaisvanhemmaksi kasvaminen. Se tapahtuu erilaisen prosessin myötä kuin biologinen vanhemmuus. Sijaisvanhemmuudessa korostuu tietoinen arviointi esimerkiksi osallistumisessa valmennukseen. Myös tunteellinen valmistautuminen on erilaista. Oman lapsen saapumisajan vanhemmat ennakoivat, mutta sijoitetun lapsen osalta prosessi voi olla joko hyvin pitkä tai joskus äärimmäisen nopea. (Mantila, Mikkonen & Väinölä 2008, 23.) Sijaisperheen rooli on Barbellin ja Freundlichin (2001, 27) mukaan väliaikainen mutta arvokas sijoitetun lapsen kasvattajana tämän odottaessa pääsyä takaisin kotiin.

Eksoten lastensuojelun perhehoidon ohjeissa määritellään sijaisperheeksi tasapainoinen ja turvallinen koti, jossa pidetään lapsista ja halutaan sitoutua hoitamaan ja kasvattamaan sijoitettua lasta tarvittavan ajan ja jossa sijoitettu lapsi saa olla tasavertainen perheenjäsen. Sijaisvanhemmuus on jaettava ja valvottua vanhemmuutta, joten sijaisperheen tulee kyetä yhteistyöhön lapsen biologisen perheen ja viranomaisten kanssa. Sijoitus voi kestää lapsen aikuisikään saakka tai päättyä lapsen palatessa biologisten vanhempiensa luokse. (Eksote 2014, 2–3.)

3.3 PRIDE-valmennus

Vuoden 2012 alusta voimaan tullut uudistunut lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa, että sijaishuolto tulee järjestää ensisijaisesti perhehoidossa (LsL 50 §). Perhehoitaja ja kunta tai kuntayhtymä tekevät toimeksiantosopimuksen, jossa

määrittellään muun muassa hoitajalle annettavasta valmennuksesta, työnohjauksesta ja koulutuksesta ja näiden toteuttamisesta. Ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä perhehoitajan on suoritettava tehtävän edellyttämä ennakkovalmennus. (PhL 1 §, 4 §, 7 §.)

PRIDE-valmennus on kuntien, alueellisten sijaishuoltoyksiköiden, lastensuojelujärjestöjen ja yksityistä perhehoitoa tarjoavien yksiköiden järjestämää ennakkovalmennusta sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. Lastensuojelujärjestö Pesäpuu ry kouluttaa sosiaalityöntekijöitä ja kokeneita sijaisvanhempia PRIDE-valmennusryhmien kouluttajiksi. Sosiaalityöntekijän ja sijaisvanhemman toimiessa kouluttajaparina taataan ammatillisen ja kokemuksellisen tiedon jakaminen valmennettaville. (Pesäpuu ry 2010.)

PRIDE tulee sanoista Parents´ (vanhempien, vanhemmille), Resources for (voimavarat johonkin), Information (tietoon), Development (kehittymiseen) ja Education (oppimiseen). PRIDE-valmennus koostuu yhdeksästä teeman mukaisesta ryhmätapaamisesta ja niihin liittyvistä kotitehtävistä sekä perhekohtaisista tapaamisista. (Pesäpuu ry 2010.)

PRIDE-valmennuksen ryhmätapaamisen aiheet ovat

- 1) Lapsen oikeus perheeseen – perheen oikeus valmennukseen
- 2) Lapsen oikeus pysyvyyteen ja jatkuvuuteen – perheen oikeus tiimiin
- 3) Lapselle lupa kiintyä
- 4) Lapselle mahdollisuus selviytyä menetyksistä
- 5) Lapsen perhesuhteiden ja niiden tukemisen merkitys lapselle
- 6) Lapsen oikeus hoivaan, huolenpitoon ja turvallisiin rajoihin
- 7) Tietoa ja kokemuksia perhehoidosta
- 8) Muutokseen valmistautuminen
- 9) Perhehoidon tietopaketti – tärkeää tietää. (Pesäpuu ry 2010)

Valmennuksen tavoitteena on sijaisvanhemmiksi aikovien henkilöiden saaman tiedon ja kouluttajan tukemina saada heidät tekemään päätös sijaisvanhemmaksi ryhtymisestä. Valmennuksessa on tarkoituksena saada erilaisilla harjoituksilla sijaisvanhemmiksi aikovat eläytymään lasten erilaisiin tilanteisiin ja tunteisiin sijoituksen eri vaiheissa sekä rohkaista perheitä kohtaamaan erilaisuutta ja näkemään sijaislapsen tarpeet. Tarkoituksena on myös, että sijaisvanhemmat oppisivat hakemaan tarvittaessa apua ja tukea vanhemmuuteensa. (Pesäpuu ry 2010.)

3.4 Toimeksiantosopimus

Ennen lapsen sijoittamisesta perheeseen tehdään perhehoitajan eli sijaisvanhemman ja sijoittavan kunnan kesken toimeksiantosopimus. Siinä sovitaan perhehoitoon liittyvät molemminpuoliset oikeudet ja velvollisuudet, ja se sitoo allekirjoittaneita noudattamaan sopimusta. Tilanteen muuttuessa toimeksiantosopimusta tarkistetaan uudessa neuvottelussa toisen osapuolen sitä esittäessä. (Perhehoitoliitto 2014.)

Toimeksiantosopimuksessa sovitaan perhehoitajan taloudelliset asiat, kuten palkkion määrä ja sen suorittaminen, hoidon käynnistämisestä aiheutuvat kulut sekä käyttövarojen maksaminen. Sopimukseen kirjataan myös perhehoitajan vapaaseen liittyvät asiat, annettava valmennus, työnohjaus ja koulutus sekä niiden toteuttaminen. Sopimuksessa sovitaan myös irtisanomisaika ja muut perhehoitoa koskevat asiat. (PhL 4 §.) Toimeksiantosopimuksessa on molempien sijaisvanhempien tiedot ja molemmat myös allekirjoittavat sopimuksen. Tällä varmistetaan molempien sijaisvanhempien oikeudet, kuten vakuutukset ja juridiset oikeudet, mutta myös velvollisuudet sijoitetun lapsen hoitoon. (Eksote 2014, 4.)

Perhehoitajalain 5 §:n mukaan toimeksiantosopimus voidaan irtisanoa kummankin osapuolen toimesta kahden kuukauden kuluessa, jos asiaa ei ole sopimukseen toisin kirjattu. Sopimuksen purkamisen syynä voi olla myös se, että sijaisperhe on sopimaton tai puutteellinen lapselle. Purkaminen voi tapahtua välittömästi, jos puutteita ei ole korjattu ilman kohtuutonta vaivaa tai määräaikaan mennessä. (PhL 5 §.)

Toimeksiantosopimuksen lisäksi tehdään sijaishuollon asiakassuunnitelma sekä suunnitelma perhehoitajan tarpeellisista sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista ja muista tukitoimista (Sosiaaliportti.fi 2014).

3.5 Eksoten lastensuojelun perhehoito

Eksote on kuntayhtymä, jonka jäsenkuntina ovat Lappeenranta, Lemi, Luumäki, Parikkala, Rautjärvi, Ruokolahti, Savitaipale ja Taipalsaari. Imatra on mukana Eksotessa erikoissairaanhoidon ja kehitysvammaisten erityishuollon osalta. Eksoten alueella on noin 133000 asukasta. (Eksote 2013.)

Eksotessa lastensuojelun perhehoito on osa perhe- ja sosiaalipalveluita. Eksoten lastensuojelun sijaishuollon yksikössä on kaksi perhehoidon sosiaalityöntekijää, kaksi laitossijoituksista vastaavaa sosiaalityöntekijää sekä yksi ohjaaja, joka vastaa tukiperhe- ja tukihenkilötoiminnasta. Sijaisperheitä Eksote saa rekrytointilaisuuksien kautta, mutta monet sijaisvanhemmiksi haluavat ottavat myös itse yhteyttä sijaishuollon yksikköön. (Vanhanen 2013.)

Syyskuussa 2014 Eksoten perhehoidossa oli sijoitettuna 73 huostaanotettua lasta 48 sijaisperheeseen. Vuoden 2014 aikana syyskuuhun mennessä yhden lapsen sijaishuoltopaikka oli vaihtunut sijaisperheestä laitokseen, kolme lasta oli palannut kotiin biologisten vanhempiensa luokse ja kolme uutta lasta oli sijoitettu sijaisperheisiin. Sijaisperheissä asuvista lapsista viisi oli jälkihuollossa olevia. Uusia sijaisperheitä on koulutettuina, mutta kaikki vuoden 2014 uudet perhesijoitukset on tehty jo aiemmin sijaisperheinä toimineisiin perheisiin. (Kemppinen 2014.)

4 Motivaatio ja motiivit sekä kiintymyssuhde

Sijaisvanhemmuuden motiivit voidaan Valkosen (2014) mukaan luokitella esimerkiksi lapsilähtöisyyteen ja sijaisvanhempien omiin tarpeisiin perustuen. Harvoin sijaisvanhemmuuden motiivina on kuitenkin yksittäinen asia, vaan sijaisvanhemmuuteen päädytään useiden motiivien ajamana. Sijaisvanhemmuus vaatii jo ennen sen toteuttamista sijaisvanhemmilta omien motiivien pohtimista. (Valkonen 2014, 61–62.)

Kiintymyssuhde lapsen ja vanhemman välillä muodostuu tunteista ja kiinnittymisestä. Sijoitettu lapsi tarvitsee uuden, hyvän kiintymyssuhteen pystyäkseen suremaan menetystään, joka on aiheutunut erosta ja kiintymyssuhteen katkeamisesta biologisiin vanhempiin. (Pesäpuu ry 2006, 3/21, 4/11).

4.1 Motivaatio ja motiivit

Lehtisen, Kuusisen ja Vauraksen (2007, 177) mukaan motivaatio on käyttäytymistä ohjaavien ja virittävien tekijöiden järjestelmä, joka ei ole yksilön ominaisuus, vaan se syntyy prosessin kautta. Motivaatioon vaikuttaa yksilön sisäisen vaikuttimen voimakkuus, joka voi vaihdella. Motivaatioon vaikuttaa myös usko siitä, että elämään voi vaikuttaa ja sitä voi elää omien käsitysten mukaan. Lisäksi motivaatioon vaikuttaa psykologinen aikaperspektiivi, jolloin se esimerkiksi kasvatuksen tai elämänvaiheen perusteella määrää sen, minkälaisilla tavoitteilla on merkitystä henkilölle itselleen. Motivaatioon vaikuttavat myös tunteet sisäisinä ohjaajina. (Niermeyer & Seyffert 2004, 13–14.)

Ruohotien (1998) mukaan motivaatio voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen motivaatioon. Sisäisessä motivaatiossa henkilö toimii ilman ulkopuolisia palkkioita koken iloa ja tyydytystä toiminnastaan. Ulkoisen motivaation vaikutus on puolestaan riippuvainen henkilön ympäristöstä, jolloin palkkio tulee muualta kuin hänestä itsestään. Ulkoiset palkkiot ovat lyhytkestoisia, kun taas sisäiset ovat tehokkaampia ja voivat saada aikaan pysyvän motivaation. Sisäinen ja ulkoinen motivaatio täydentävät toisiaan, koska ne ilmenevät samanaikaisesti. (Ruohotie 1998, 37–39.) Motivaatio on myös sisäinen tila, joka ohjaa ja ylläpitää toimintaa sekä vaikuttaa siihen, millaisia valintoja yksilö tekee (Lehtinen ym. 2007, 177).

Motivaatio voidaan jakaa myös tilanne- ja yleismotivaatioon. Tilanteen mukaan muuttuvassa tilannemotivaatiossa, joka on myös vahvasti riippuvainen yleismotivaatiosta, sisäiset ja ulkoiset ärsykkeet virittävät motiiveja. Yleismotivaatiossa korostuu vireyden ja suunnan lisäksi käyttäytymisen pysyvyys. (Ruohotie 1998, 41.)

Motivaation muodostavat motiivit, jotka tarkoittavat esimerkiksi tarpeita, haluja, viettejä, palkkioita tai rangaistuksia. Erilaiset motiivit ohjaavat ja pitävät yllä henkilön käyttäytymistä. Motiivit antavat myös päämäärän ja saattavat olla tiedostettuja tai tiedostamattomia. (Ruohotie 1998, 36–37.)

4.2 Kiintymyssuhde

Lapsen kiinnittymissuhteen muodostuminen vanhempiinsa alkaa jo sikiökaudella. Vastasyntynyt vauva tunnistaa oman äitinsä äänen ja tuoksun, ja kasvaessaan lapsi oppii tuntemaan vanhempansa ja pyrkii kiinnittymään heihin yhä tiiviimmin. Huostaanotetulta lapselta saattaa puuttua kokemus turvallisesta kiintymyssuhteesta, koska sijoitus on katkaissut kiintymyssuhteen biologisiin vanhempiin. Tällöin sijoituksen tavoitteena on tarjota lapselle suojaava kasvuympäristö turvallisen ja pysyvän kiintymyssuhteen mahdollistamiseksi. (Kalland 2011, 108–109, 207.)

Terveen lapsen kehityksen perustana ovat läheiset, turvalliset ja pysyvät kiintymyssuhteet. Lapsi tarvitsee siis aikuisen, joka tarjoaa hänelle läheisyyttä ja joka on kiinnostunut itse lapsesta sekä lapsen tunteista ja ajatuksista. Turvallisen aikuisen kanssa lapsi voi muistella menneisyyttä ja oppia ymmärtämään nykyisyyttä. Yhdessä lapsi ja aikuinen voivat luoda lapselle mahdollisuuksia tulevaisuuteen. (Kalland 2011, 207, 210–211.)

Sijaisperheen merkitys lapsen kehitykselle on todettu merkittäväksi erityisesti lapsen kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta. Perhehoitajan ja sijoitetun lapsen asuessa samassa taloudessa lapselle tarjoutuu mahdollisuus saada perhe-elämän malli ja pysyvät ihmissuhteet. (Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry & SOS-Lapsikylä ry 2006a.) Tuovila (2008) toteaa, että mitä pienempänä lapsi tulee sijaishuoltoon, sitä helpompaa vuorovaikutus lapsen ja sijaisvanhemman välillä yleensä on. Huostaanotettu lapsi voi olla taustastaan johtuen hyvin traumatisoitunut, jolloin kiintymyssuhteen muodostuminen voi olla pitkäaikainen prosessi ja vaatii sijaisvanhemmalta vahvaa itseluottamusta, sitoutuneisuutta ja pitkäjänteisyyttä. Lapsen biologisten vanhempien suhtautumisella huostaanottoon, lapseen ja sijaisvanhempiin on myös suuri vaikutus siihen, miten lapsi sopeutuu ja kiinnittyy sijaisperheeseen. (Tuovila 2008, 44–46.)

Sijaishuoltoon tuleva lapsi on kokenut aina menetyksiä. Hän on saattanut menettää perheen ja kodin lisäksi myös ystävät, koulun ja tutun ympäristön. Lapsen elinpiiriin liittyvät myös aistihavainnot, kuten tuoksut, näyt ja äänet. Kaikki eivät

välttämättä ole lapselle positiivisia muistoja, mutta siitä huolimatta lapselle tärkeitä. Ne auttavat lasta ymmärtämään, kuka hän on ja mistä hän on kotoisin. Sijaisperheeseen tullessaan lapsi menettää tämän tutun perustan. (Thomas & Philpot 2009, 85.)

Sijaisperheeseen tullessaan lapsi tarvitsee myös aikaa muutoksesta toipumiseen. Lapsi kohtaa uusia aikuisia ja mahdollisesti perheen muita lapsia, elinympäristö ja elämäntavat ovat erilaiset. Lapsen turvallisuudentunne vahvistuu vain ajan kanssa ja sijaisvanhempien vahvalla tuella. Hyvä kiinnittymissuhde tukee myös lasta irtautumaan menneestä silloin, kun hän itse kokee sopivan hetken tulleen. (Känkänen 2013, 267, 269.)

Sijoituksen aikana tulisi aina tukea lapsen ja biologisten vanhempien suhdetta, vaikka kotiin palaaminen ei olisikaan mahdollista. Tällöin lapsen on tärkeää tavata biologisia vanhempiaan oman kehityksensä ja psyykkisen hyvinvointinsa kannalta. Vanhempien kanssa käydyt keskustelut auttavat lasta käsittelemään traumojaan ja syyllisyyden tuntemuksiaan sijoituksen aikana. Tällöin lapsi pystyy myös ymmärtämään omaa historiaansa ja mahdollisesti myös tiedostamattomia tai sellaisia asioita, jotka oli jo unohtanut. (Sinkkonen 2012, 164.)

Turvallisuuden ja luottamuksen rakentaminen on traumatisoituneiden sijaislasten kasvatuksessa tärkein asia. Lapsen oireilu kertoo jotain siitä, mitä hän on kokenut tai mitä on jäänyt paitsi. Tällöin aikuiselta vaaditaan kasvatustilanteissa kykyä olla empaattinen ja tukea lapsen sisäistä tasapainoa. Tasapainotila alkaa siirtyä sisäiseksi tunnetaidoksi, elämänhallinnaksi sekä myönteiseksi kuvaksi itsestään, jolloin lapsi alkaa eheytyä ja oireilu helpottaa. Kiintymyssuhteissaan traumatisoituneilla lapsilla saattaa esiintyä oireina esimerkiksi vaeltelua, aikuisen perässä kulkemista ja haluttomuutta päästää aikuista näköetäisyydeltä. Tällainen lapsi tutustuu helposti uusiin ihmisiin ja menee kenen tahansa syliin. (Välivaara 2010, 5, 9).

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on kuvata sijaisvanhempien näkökulmasta heidän motivaatiotaan, motiivejaan ja odotuksiaan sijaisvanhemmiksi ryhtyessään sekä

odotusten toteutumista. Yhteistyökumppanina on Eksoten lastensuojelun sijaishuollon yksikkö, ja työelämäohjaajana perhehoidon sosiaalityöntekijä Leena Vanhanen.

Tavoitteena opinnäytetyössä on tuottaa tietoa lastensuojelun sijaishuollon tarpeisiin sekä sijaisvanhemmiksi aikovien henkilöiden tueksi ja tietoisuuden lisäämiseksi siitä, mihin he ovat ryhtymässä. Vanhasen (2013) mukaan myös valmennuksen käyneille sijaisvanhemmille, joilla on korkea motivaatio ja perheen asiat kunnossa, voi tulla yllätyksenä sijaisperheen todellinen arki ja vaatavuus. Nämä voivat olla osasyinä sijoituksen katkeamiseen. (Vanhanen 2013.)

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Mitkä motiivit vaikuttivat huostaanotetun lapsen sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen?
2. Mitä sijaisvanhemmat odottivat sijaisvanhemmuudelta sekä vuorovaikutukselta viranomaisten ja sijoitetun lapsen läheisten kanssa?
3. Miten sijaisvanhempien odotukset ovat toteutuneet sijoituksen aikana?

5.1 Kohderyhmä

Tutkimuksen kohteena olivat Eksoten alueella toimivat sijaisperheet, joissa oli tutkimushetkellä sijoitettuna Eksoten huostaanottamia lapsia. Kohderyhmästä rajasimme pois sellaiset sijaisperheet, joissa oli sijoitettuna sukulaislapsi, koska halusimme keskittyä perheisiin, joilla ei ollut aiempaa suhdetta sijoitettuun lapseen.

Haastattelimme tutkimustamme varten neljän Eksoten alueella asuvan sijaisperheen äitiä ja isää, jotka olivat käyneet PRIDE-valmennuksen. Kaikilla haastateltavilla sijaisvanhemmilla oli takanaan pitkä parisuhde, 14–30 vuotta. Sijaisvanhempina he olivat olleet seitsemästä kuukaudesta kuuteen ja puoleen vuoteen. Kahdella sijaisperheellä oli omia lapsia, joiden iät olivat haastatteluhetkellä 1–23 vuotta. Kahdella haastateltavista pareista ei ollut biologisia lapsia. Sijoitettuja lapsia perheissä oli yhteensä kuusi. Nykyiset sijaislapset olivat kaikille sijaisvanhem-

mille ensimmäiset pitkäaikaisesti sijoitetut lapset. Laurilan (1993, 18) mukaan sijoitettavan lapsen on hyvä olla perheen lapsista nuorin luontevamman perheeseen liittymisen vuoksi. Näin ei tutkimuksemme perheissä kuitenkaan ollut.

5.2 Tutkimuksen toteutus

Olemme molemmat tehneet lastensuojelutyötä sosionomi (AMK)-opiskelijamme ajan ja olemme kiinnostuneita erityisesti lastensuojelu- ja perhetyöstä. Opinnäytetyömme aihepiiri oli siis selvä jo opintojemme alkuvaiheessa. Halusimme syventää tietämystämme lastensuojelun eri osa-alueilta opinnäytetyön avulla. Tutkijan oma mielenkiinto aiheeseen on yksi tutkimuksen onnistumisen edellytyksistä (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 71).

Tutkimuksen lähestymistapa on kvalitatiivinen eli laadullinen. Laadullisella tutkimuksella on mahdollisuus saada monipuolisia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä, mutta tutkimuksen tulos ei ole tilastollisesti yleistettävissä (Kylmä & Juvakka 2007, 79–80). Laadullinen tutkimusmenetelmä sopii tutkimuksemme toteuttamiseksi, koska tutkimuksen aihe on arka ja tunteita herättävä. Eskolan (2007, 35) mukaan haluttaessa tietää, mitä perheet ajattelevat asiasta, on hyvä kysyä asiaa heiltä itseltään.

Laadullisen tutkimuksen aineiston keruu voidaan toteuttaa haastattelulla. Haastattelun suurimpana etuna on joustavuus. Haastateltava voi myös kertoa itsestään ja teemasta enemmän tai laajemmin kuin haastattelija on odottanut. Haastattelussa voidaan saada lisäkysymyksillä perusteluja haastateltavan vastauksiin. Myös arkojen ja vaikeiden asioiden selvittäminen on mahdollista haastatteleamalla. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 35; Hirsjärvi ym. 2009, 205–206.) Haastattelun etuna on myös se, että tutkimukseen saadaan tutkimuksia koskevat henkilöt ja heihin voidaan olla yhteydessä tarvittaessa myöhemminkin (Hirsjärvi ym. 2009, 206).

Tiedonkeruun toteutimme teemahaastattelulla eli puolistrukturoidulla haastattelulla. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 48) mukaan teemahaastattelu tutkimusmuotona on ennalta suunniteltua, motivoivaa ja luottamuksellista tutkijan ja tutkittavan kahdenkeskistä vuorovaikutusta. Teemahaastattelussa aihepiirit ja teemat ovat tiedossa, mutta kysymyksillä ei ole tarkkaa muotoa ja järjestystä (Hirsjärvi &

Hurme 2001, 48; Hirsjärvi ym. 2009, 208). Teeman mukaisiin avoimiin kysymyksiin vastaamalla vastaajalla on mahdollisuus ilmaista itseään omin sanoin (Hirsjärvi ym. 2009, 196).

Teimme haastatteluissa käytetyn teemahaastattelurungon (Liite 1) tutkimustehtävien ja viitekehysteorioiden perusteella. Valitsimme teemahaastattelun, koska emme halunneet rajata vastauksia tiukoilla kysymyksillä. Halusimme, että haastateltavat kertovat aiheesta vapaasti ja me voimme esittää heille tarvittaessa täydentäviä kysymyksiä. Haastattelussa sijaisvanhemmat kertoivat ajatuksiaan myös tutkimusaiheen ulkopuolelta, joten jouduimme välillä palauttamaan haastattelun takaisin tutkimuksen kannalta tärkeisiin teemoihin.

Teemahaastattelututkimuksessa aineistona on yleensä otos, joka on sattumanvaraisesti valikoitunut joukko haastateltavia. Tällöin aineisto kerätään yleensä muiden kriteerien kuin tilastollisen edustavuuden kannalta. Tutkimus ei kuitenkaan ole vaatimaton, sillä pienestäkin aineistosta voi löytää teoreettisesti mielenkiintoisia johtopäätöksiä, vaikka ne eivät olekaan yleistettävissä. (Eskola 2007, 41.)

Opinnäytetyöprosessimme alkoi tammikuussa 2013 aiheen valinnalla. Kevään, kesän ja syksyn 2013 aikana teimme opinnäytetyösuunnitelmaa ja etsimme aiheeseen liittyvää materiaalia. Eksoten sijaishuollon perhehoidon sosiaalityöntekijä Leena Vanhanen lupautui työelämäohjaajaksemme. Hän etsi vapaaehtoisia tutkimukseen osallistuvia kriteereihin sopivien sijaisvanhempien joukosta marraskuun 2013 aikana. Haastateltaviksi valikoituivat neljän sijaisperheen vanhemmat, eli yhteensä kahdeksan henkilöä, jotka olivat antaneet suostumuksensa haastatteluun. Tässä vaiheessa me tiesimme vain tutkimukseen tulevien sijaisperheiden lukumäärän, koska meillä ei ollut vielä tutkimuslupaa.

Tutkimuslupaa haimme marraskuussa 2013 Eksotelta. Eksoten eettinen työryhmä antoi tutkimusluvallemme puoltavan lausunnon joulukuussa 2013, ja Eksote myönsi tutkimusluvan tammikuussa 2014. Kun tutkimuslupa (Liite 4) oli myönnetty, haastateltaville lähetettiin saatekirje (Liite 2) ja suostumuslomake (Liite 3) Eksoten lastensuojelun sijaishuollon yksikön kautta tammikuussa 2014. Haas-

tateltavat kokivat hyvänä sen, että saivat tutustua etukäteen haastattelun teemoihin ja kysymyksiin. Näin he saivat mahdollisuuden pohtia etukäteen asioita, joita halusivat kertoa haastattelussa. Kun haastateltavat tutustuvat kysymyksiin, teemoihin ja aiheeseen etukäteen, taataan mahdollisimman paljon tiedon saanti ja haastattelun onnistuminen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73).

Saatekirjeen lähettämisen jälkeen haastateltavien saatua tietoa tutkimuksesta sosiaalityöntekijä Vanhanen antoi haastateltavien luvalla näiden yhteystiedot meille. Otimme yhteyttä sijaisvanhempiin puhelimitse ja sovimme haastatteluajan ja -paikan. Haastattelut toteutimme helmi–maaliskuun 2014 aikana ja aineiston litteroimme maaliskuu–toukokuussa 2014.

Tutkijan on pyrittävä aiheuttamaan mahdollisimman vähän häiriötä tutkimusympäristölle, koska pienetkin tekijät voivat horjuttaa ympäristön tasapainoa. Tutkimusprosessi ei saa vaikuttaa saadun materiaalin laatuun ja luotettavuuteen. (Mäkinen 2006, 116–117.) Annoimme haastateltaville sijaisvanhemmille mahdollisuuden valita haastattelun tapahtuvaksi joko heidän kotonaan tai virka-aikana Eksoten tiloissa. Sosiaalityöntekijä Vanhanen oli luvannut, että saamme käyttää haastattelujen tekemiseen Eksoten tiloja virka-aikana, mikäli haastateltavat eivät halua haastatteluja toteutettavan kotonaan (Vanhanen 2013). Kaikki haastattelut tapahtuivat virka-ajan ulkopuolella, joten Eksoten virka-aikana käytettävissä olevia tiloja ei käytetty. Kolmen sijaisperheen vanhemmat halusivat haastattelun tapahtuvan kotonaan, ja yhden sijaisperheen haastattelu toteutettiin heidän toiveensa mukaan haastattelijan kotona. Haastattelun aikana paikalla ei ollut ulkopuolisia henkilöitä. Haastattelut olivat parihaastatteluja ja kestivät 35–51 minuuttia.

5.3 Aineiston analysointi

Aineiston analysoimme induktiivisella aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä. Kyseistä menetelmää käyttäen saatu aineisto on tarkoitus saada tiiviiseen ja selkeään muotoon kuitenkin sen sisältämää tietoa kadottamatta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 108–109). Sisällönanalyysi aloitetaan aineiston yleiskuvan hahmottamisella. Tarkoituksena on saada vastauksia tutkittavasta ilmiöstä. Seuraavaksi ai-

neisto litteroidaan, mikä tarkoittaa äänitallenteen muuttamista tekstimuotoon. Tämän jälkeen kerätään aineistosta kaikki merkittävät asiat ja kiinnostuksen kohteet tutkittavasta asiasta tiivistäen, mutta kuitenkin niin, että olennainen sisältö säilyy. Tekstistä poimitaan samankaltaisia ilmauksia. Abstrahointi eli käsitteellistäminen tapahtuu teoriaa ja aineistoa yhdistelemällä. Seuraavassa vaiheessa ilmaukset ryhmitellään ja luokitellaan ensin alaluokkiin, sitten yläluokkiin ja lopuksi pääluokkiin. Tulokset kuvataan luokittelujen pohjalta. (Kylmä & Juvakka 2007, 116–120; Tuomi & Sarajärvi 2009, 92–93, 112–113.)

Haastattelujen jälkeen litteroimme eli kuuntelimme ja kirjoitimme nauhoitetut haastattelut tekstimuotoon. Litteroidusta aineistosta etsimme tutkimuksen kannalta merkitykselliset ilmaisut ja luokittelimme ne aihepiireittäin, minkä jälkeen pelkistimme alkuperäisilmaisut. Esimerkki alkuperäisilmauksesta: *No totta kai tulee tämmönen kliseinen ajatus, et halua niinku auttaa lasta ja antaa hänelle uuden mahdollisuuden.* => Pelkistetty ilmaus: Auttamisen halu.

Tämän jälkeen ryhmittelimme ja luokittelimme pelkistetyt ilmaisut aihepiireittäin ja muodostimme niistä alaluokat, esimerkiksi kiintyminen, omat valmiudet ja lapsen biologinen suku. Alaluokat yhdistelimme yläluokkiin, esimerkiksi tieto, kokemus sijaisvanhempana sekä ulkopuoliset vaikuttajat. Näistä muodostimme pääluokat eli motiivit, odotukset sijaisvanhemmuudelle sekä yhteistyö.

Antaaksemme inhimillisyyden näkyä tutkimustuloksissa käytimme raportoinnissa paljon alkuperäisilmauksia, jotka välittävät haastateltujen sijaisvanhempien syviä tunteja sijaisvanhemmuuden arjesta ja vahvistavat tutkimuksemme luotettavuutta. Tuloksiin liitimme mukaan myös teoriaa ja vertasimme tuloksia aikaisempien tutkimusten tuloksiin.

5.4 Eettiset näkökohdat ja luotettavuus

Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 20) mukaan tärkeitä eettisiä periaatteita ovat tietoinen suostumus, luottamuksellisuus sekä yksityisyys, kun kyseessä on ihmisiin kohdistuva tutkimus. Haastateltavien yksityisyyttä kunnioitetaan siten, että he saavat itse määrittää tutkimuskäyttöön antamansa tiedot (Kuula 2013, 64).

Tutkimukseen pyydettäville sijaisvanhemmille kerroimme osallistumisen olevan vapaaehtoista ja annoimme heille mahdollisuuden myös kieltäytyä kokonaan osallistumasta tutkimukseen. Heidän oli myös mahdollista keskeyttää osallistuminen missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Kyseiset oikeudet mainitsimme haastateltaville lähetetyssä saatekirjeessä (Liite 2). Kerroimme haastateltaville, millä perusteella heidät on valittu tutkimukseen, sekä osallistuvien sijaisvanhempien lukumäärän. Ennen haastattelua kerroimme heille, että Eksoten sijaishuollon yksiköstä oli luvattu tukea haastateltaville, mikäli he tarvitsevat keskustelu- tai ammattiapua haastattelun esiin tuomien asioiden käsittelyssä (Vanhanen 2013).

Ennen kunkin haastattelun aloittamista sekä haastateltavat että me opinnäytetyön tekijät allekirjoitimme suostumuslomakkeen (Liite 3). Koska kyseessä on arka ja herkkä aihe, olimme varautuneet siihen, että haastateltavat eivät välttämättä uskalla puhua todellisista kokemuksistaan ja odotusten toteutumatta jäämisestä. Haastattelun alussa osa haastateltavista oli varautuneita, mutta haastattelun edetessä he vapautuivat kertomaan asioista avoimesti.

Tutkimuksessa saatua aineistoa käsitelimme huolellisesti ja haastattelut litte-roimme ilman ulkopuolisten läsnäoloa. Tutkimusaineistosta keskustelimme vain keskenämme. Haastatteluissa saatuja vastauksia käytimme vain tähän opinnäytetyöhön, minkä kerroimme haastateltaville ennen haastattelua.

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden tärkein kriteeri on tutkija itse, ja siksi luotettavuuden arviointi koskee koko tutkimusprosessia (Eskola & Suoranta 2008, 210). Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta tukee siis se, että analysoidessaan tuloksia tutkija pysyy neutraalina eikä anna omien ajatustensa ja mielipiteidensä vaikuttaa tuloksiin. Tutkimus kerrotaan ja avataan tarkasti vaihe vaiheelta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 189; Hirsjärvi ym. 2009, 232.) Tutkimuksen luotettavuuden uskottavuutta lisää se, että tutkija tunnistaa omat käsityksensä ja tulkintansa niin, että ne vastaavat haastateltavien käsityksiä (Eskola & Suoranta 2008, 211). Meillä opinnäytetyön tekijöillä oleva aiempi kokemus lastensuojelutyöstä auttoi meitä ymmärtämään haastateltavien ilmaisuja ja tekemään lisäksymyksiä tarkemman tiedon saamiseksi sekä varmistaaksemme ymmärtäneemme oikein haastateltavan sanoman. Tutkimuksessa saatuja tuloksia analysoimme niin, että tulokset vastasivat tutkimusaineistoa kokonaisuudessaan.

Koska teimme opinnäytetyön yhdessä, pystyimme keskustelemaan tutkimustuloksista ja vertailemaan omia tulkintojamme aineistosta, mikä lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Haastattelun luotettavuuteen saattaa vaikuttaa myös se, että haastateltavan antamat vastaukset ovat sosiaalisesti suotuisia ja haastateltava antaa itsestään kuvan hyvänä kansalaisena sekä moraaliset ja sosiaaliset velvollisuudet täyttävänä ihmisenä (Hirsjärvi ym. 2009, 206–207). Tutkimuksessamme haastateltavat kertoivat avoimesti mielipiteitään ja tulkintamme mukaan olivat omana itsenään esittämättä mitään roolia.

Mäkinen (2006, 114–115) painottaa, että tutkittavien henkilöllisyys on suojattava tutkimustuloksia esittäessä, mikä on tutkijan vastuulla. Koko opinnäytetyöprosessin ajan huomioimme tarkasti salassapitovaatimukset ja varmistimme haastateltavien tunnistamattomuuden säilymisen. Aluksi tarkoituksemme oli korvata haastateltavien nimet tutkimuksessa tunnistekoodilla H1, H2 ja niin edelleen. Käyttäessämme alkuperäisilmauksia totesimme, että yhdistelemällä tietyn haastateltavan ilmauksia koodien mukaan suuremmaksi kokonaisuudeksi haastateltavan anonyymiys saattaisi vaarantua. Tämän vuoksi päädyimme poistamaan alkuperäisilmauksista myös nämä tunnistekoodit. Mäkinen (2006, 115) toteaa, että viitattaessa tutkittaviin kirjaimilla tai muilla tunnistamisen estämiseksi tarkoitetuilla koodilla, on varmistettava, ettei tutkittavia voida tunnistaa aineiston esittämisen kautta.

Alkuperäisilmauksia käyttäessämme pyrimme yhtenäistämään kielellisen muodon mahdollisimman hyvin asiasisältöä kuitenkin muuttamatta, jotta yksittäiset murteet tai puheen erityispiirteet eivät paljastaisi haastateltavien henkilöllisyyttä. Haastattelun alussa kerroimme, että sijaisvanhempien käyttämien lasten etunimien tai sukupuolen ilmaisevien tunnisteiden sijaan sijaislapsista tultaisiin käyttämään tutkimuksessa vain sanaa ”lapsi” tai ”hän”, joten haastateltavien oli helpompaa puhua luontevasti lapsista jopa näiden oikeilla nimillä. Sijaisvanhemmat pitivät tätä hyvänä asiana, koska he halusivat pitää sijaislasten henkilöllisyyden salassa, mutta samalla puhua heistä niillä nimillä, joita olivat tottuneet käyttämään.

Kuulan (2013, 64) mukaan tutkittavan on voitava luottaa siihen, että tutkija käyttää, käsittelee ja säilyttää tutkimusaineistoa sillä tavoin kuin on sovittu. Nauhoitimme haastattelut ja säilytimme tallenteet huolellisesti litteroinnin ja analysoinnin ajan sekä poistimme tallenteet ja muun materiaalin huolellisesti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen. Salassapitovelvollisuus on tärkeä osa lastensuojelutyötä, minkä vuoksi onkin tärkeää huomioida, että tämä velvollisuus koskee myös kaikkea, mitä näimme tai kuulumme haastatteluja tehdessämme.

Haastattelun lopuksi tarjouduimme lähettämään opinnäytetyön luettavaksi haastateltaville ennen sen julkaisua, jotta heillä olisi mahdollisuus tarkistaa teksti ja oma tunnistamattomuutensa. Yksi sijaisperhe ei kokenut tätä tarpeelliseksi.

6 Tutkimustulokset

Tutkimuksen tarkoituksena oli kuvata sijaisvanhempien näkökulmasta heidän motivaatiotaan ja motiivejaan sekä odotuksiaan ennen sijaisvanhemmuutta ja sitä, miten odotukset ovat toteutuneet sijaisvanhemmuudessa. Tutkimuksessa haastattelimme neljän Eksoten alueella asuvan sijaisperheen molempia vanhempia. Sijaisperheissä oli sijoitettuna tutkimushetkellä yhteensä kuusi Eksoten huostaanottamaa lasta, jotka eivät olleet perheelle sukua.

6.1 Motiivit

Motiiveiksi sijaisvanhemmiksi ryhtymiseen haastateltavat mainitsivat rakkauden lapsiin, auttamisen halun sekä sijaisvanhemmuuden vaihtoehtona adoptiolle tai biologiselle lapselle. Laurila (1993, 18) toteaa, että adoptioiminen on vaikeaa, ja siksi adoptiota haluavat päätyvät usein sijaisvanhemmiksi. Valkosen (2014) tutkimuksessa on päädytty samoihin syihin sijaisvanhemmuudelle. Valkosen mukaan auttamisen halu ja lapsettomuus mainittiin useimmin motiiviksi ryhtyä sijaisvanhemmaksi. (Valkonen 2014, 59.) Samoja tuloksia sai Jokiaho (2007, 49) pro gradu -työssään, jossa tärkeimmiksi taustamotiiveiksi kerrottiin rakkaus lapsia kohtaan, auttamisen halu sekä joissain tapauksissa lapsettomuus. Koistisen ja Kolehmaisena (2009, 39) opinnäytetyössä todettiin, että haastateltujen sijaisvanhempien mukaan mikään yksittäinen motiivi ei vaikuttanut sijaisvanhemmiksi ryhtymiseen.

Sit kumminki tuntu, et vielä ois tilaa ja aikaa ja rakkautta ylimääräisille.

Tää oli meille niinku vaihtoehto adoptiolle.

No totta kai tulee tämmönen kliseinen ajatus, et halua niinku auttaa lasta ja antaa hänelle uuden mahdollisuuden.

Tutkimuksessamme yksi sijaisvanhemmista totesi, että sijaisvanhemmuus on elämäntapa. Sitä ei pidä lähteä kokeilemaan, vaan pitää olla täysillä mukana. Hänen mukaansa kyse on pienen lapsen elämästä, jota ei pidä enempää horjuttaa sijoituspaikan vaihdoksilla. Sijaisvanhempien on hänen mukaansa varauduttava elämän mittaiseen projektiin ottaessaan sijaislapsen perheeseen.

6.1.1 Sijaisvanhemmuuden toteutuminen

Tutkimuksen perusteella sijaisvanhemmaksi ei ryhdytty hetken mielijohdeesta, vaan asiaa oli mietitty jo pidemmän aikaa, ja päätös sijaisvanhemmuudesta oli perheen yhteinen. Ensimmäisenä ajatuksen sijaislapsista oli useimmiten tuonut esiin perheen äiti. Samaan tulokseen on päätynyt myös Laurila (1993, 27). Kahdessa sijaisperheessä info- tai rekrytointitilaisuudessa saatu tieto vauhditti päätöstä ryhtyä sijaisvanhemmiksi. Yhdessä sijaisperheessä vasta PRIDE-valmennus herätti lopullisesti innostuksen sijaisvanhemmuuteen.

Osa haastattemistamme sijaisperheistä oli toiminut tai toimii edelleenkin tukiperheenä tai lyhytaikaisen perhehoidon perheenä, eli ottavat myös kriisiluonteisesti vastaan lapsia, jotka sosiaalityö joutuu sijoittamaan kodin ulkopuolelle lastensuojelullisista syistä. Sijaisvanhemmat kokivat, että kokemus tuki- tai lyhytaikaisen perhehoidon perheenä auttoi sopeutumaan sijaisvanhemmuuteen. Valkosen (2014, 59) haastattelemat sijaisvanhemmat toivat esiin myös tukiperhetoiminnan tai lähipiirissä olevien sijaisperheiden vaikutuksen sijaisvanhemmuuspäätökseen. Vain yhdellä tutkimuksemme sijaisperheistä oli, ennen omaa sijaisvanhemmuuttaan, kokemusta lähipiiriinsä pitkäaikaisesti sijoitetusta tai adoptoidusta lapsesta.

6.1.2 Sijaisvanhemmuuden voimavarat

Kaikki tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat kokivat, että heillä oli niin taloudelliset, fyysiset kuin henkisetkin valmiudet ottaa sijaislapsi perheeseen. Sijaisvanhemmat kertoivat vahvan ja pitkän parisuhteen olevan yksi tärkeimmistä valmiuksista sijaisperheeksi ryhtymiselle ja kokivat sijaisvanhemmuuden jopa vahvistaneen parisuhdetta. Ainoa negatiivinen muutos parisuhteeseen oli sijaisvanhempien mukaan kahdenkeskisen ajan väheneminen sijaislapsen tulon myötä.

Tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat kokivat lähipiirin tuen olevan tärkeää niin sijaisvanhemmuudesta päätettäessä kuin sen aikana. Sijaisvanhemmat kertoivat, että omien biologisten lasten myönteinen suhtautuminen oli edellytyksenä sijaisperheeksi ryhtymiseen. Niissä sijaisperheissä, joissa ei ollut ennestään lapsia sijaislapsen tullessa perheeseen, käytännön kokemukset lasten hoidosta olivat vähäiset. Nämäkin sijaisvanhemmat luottivat siihen, että lapsen kanssa arjessa eläen he oppivat vanhemmuuden taidot.

...ku ei ollu käyttöohjeita paketissa mukana... mut niinhän se on varmaan jokaisella, kuka sit synnyttääki vauvan, ni sehän on sit kuitenkin uus asia...

Haastatellut sijaisvanhemmat korostivat toisten sijaisvanhempien merkitystä kokemusten jakajina ja vertaistukena, koska he eivät vaitiolovelvollisina voi keskustella sijaisvanhemmuudesta muiden kanssa. Tärkeänä voimavarana sijaisvanhemmat pitivät myös omien vanhempiansa tukea ja positiivista suhtautumista sijaisvanhemmuuteen ja sijaislapseseen. Suurin osa sijaisperheiden isovanhemmista suhtautui tasavertaisesti sijaislapseseen, mutta oli myös niitä, jotka eivät niin puheistaan huolimatta toimineet. Tutkimuksen mukaan sijaisperheen lähipiirin suhtautuminen oli mahdollisesta alkuhämmennyksestä huolimatta positiivista ja kannustavaa.

6.1.3 Taloudellinen tuki motiivina

Tutkimuksessa kukaan haastateltavista ei maininnut rahaa sijaisvanhemmuuden motiiviksi, päinvastoin, kaikki kielsivät rahan olevan motiivina. Hoito- ja kulukorvauksen sijaisvanhemmat sanoivat toisaalta mahdollistavan toisen vanhemman

kotiin jäämisen ainakin sijoituksen alussa. Tutkimuksessa yksi sijaisvanhempi pohti, että korvauksia ei tule kuitenkaan kovin paljon nostaa houkuttimeksi sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle. Hänen mielestään nyt jo puhutaan siitä, että sijaisvanhemmaksi ryhdytään rahan vuoksi.

Miusta se on semmonen summa, että kukaan ei viiti lähtee rahan takia sitä tekemään. Miusta se on hyvä!

Suurin osa sijaisvanhemmista piti sijaislapsesta maksettavaa palkkiota ja kulu- korvausta riittävänä. He olivat jopa yllättyneitä taloudellisen tuen suuruudesta, koska siitä heillä ei ollut tarkkaa tietoa ennen toimeksiantosopimuksen tekemistä.

...raha ei ollu mikää motivaatio siihen lähtee, että päinvastoin, ilosesti yllätti se korvaus.

...se tuli ekaa kerta sillo, ku ruvettii sopimusta allekirjottaa, sillo tuli puhetta siitä, paljo se on se korvaus. Kaikki rahat kyllä menee lapsiin, kaikki menee, mitä tuleeki.

Koistisen ja Kolehmaisien opinnäytetyössä (2009) todettiin myös, että haastateltavien mielestä taloudellinen tuki ei ollut lähtökohta sijaisvanhemmaksi ryhtymiseen. Tutkimuksen mukaan sijaisvanhempien mielestä tuki oli tärkeää etenkin silloin, jos vanhempi jäi pois ansiotyöstä. (Koistinen & Kolehmainen 2009, 43.)

6.2 Odotukset sijaisvanhemmuudelle

Tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmilla ei ollut erityisiä odotuksia sijaisvanhemmuuden arjelle. He halusivat arjen olevan sijaislapsen kanssa tavanomaista lapsiperheen arkea. Sijaisvanhemmuus on haastateltavien mukaan haastavaa mutta antoisaa. Sijaisvanhemmat kokivat, että sijaislapselta saatu suora palaute antaa voimaa ja edistää jaksamista arjessa. Onnistumisen tunteita yhden sijaisvanhemman mukaan antaa myös se, että sijaislapsella alkaa olla omia unelmia ja haaveita tulevaisuudesta.

Et kuvitelmissa ja ajatuksissa sehä on ihanaa arkee ja opetellaa uusia asioita. Sit toki ties, että haasteita tulee. Mutta ei sitä koskaan osaa varautua niihi kaikkiin niinku ei biologisenkaa lapsen kanssa... Et oma rajallisuus tuli niinku yllätyksenä toisaalta, et myö ei kaikkes pystytä auttamaan... ni se oli semmonen yllätys, mihi en ollu varautunu. Että tosiaan voi vaan antaa laastaria!

Sijaisvanhemmuuden yhtenä tehtävänä sijaisvanhemmat kokivat sijaislapsen pallottamisen lapsen rooliin erottamalla lapsen ja aikuisen vastuut toisistaan, minkä vuoksi sijaisvanhemmat kertoivat käsittelevänsä sijaislapsen kanssa toistuvasti lapsen historiasta kumpuavia asioita.

6.2.1 Odotukset lapsesta

...kun se oletus tosiaan oli, että se on sit isompi, ja tää oli ihan pieni... tää on ollu tosi ihana. Paremminha tää on menny, ku kuvittelin.

Tutkimuksessa selvisi, että sijaisvanhempien useimmat odotukset liittyivät sijoitettavan lapsen ikään. Kolme haastatelluista sijaisperheistä kertoi toivoneensa mahdollisimman pientä lasta, ainakin alle kouluikäistä. Syyksi ikätoiveeseen sijaisvanhemmat kertoivat paremmat mahdollisuudet kiintymykseen puolin ja toisin sekä sen, että sijoitettava lapsi ei olisi ehtinyt saada kovin paljon traumaattisia kokemuksia ennen sijoitusta.

Haastateltavat totesivat, että PRIDE-valmennuksessa tulevia sijaisvanhempia valmistellaan varautumaan ottamaan vastaan vaikeasti ongelmaisia lapsia. Osa haastatelluista koki, että koulutuksessa tarkoituksellisesti kärjistettiin asioita, ettei sijaisvanhemmille tulisi liian positiivista kuvaa sijaisvanhemmuudesta. Yksi sijaisvanhempi totesi, että koulutuksessa tuli sellainen käsitys, että on ennemminkin sääntö kuin poikkeus, että lapsilla on jotain ongelmia.

...loppujen lopuks sitten se todellisuus on kuitenkin pikkasen erilaista sitten. Siis paljon. Jokainen lapsi on yksilö, tai ei sitä voi missään valmennuskurssilla niinku sanoo, et mitä tuleman pitää ja mitä haasteita tai mitä kaikkia riemujakii se tuo tullessaa.

Pääasiassa sijaisvanhemmat odottivat avoimin mielin, mitä lapsi tuo mukanaan. Tutkimuksen mukaan sijaisvanhempien lapsen iästä asettamat toiveet toteutuivat, joskus jopa odotettua paremmin. Sijaisperheet, joissa oli useampi sijoitettu lapsi, odottivat seuraavien lasten kanssa olevan ensimmäisen kaltaiset kokemukset, mutta huomasivat arjessa, että lapset tuovat mukanaan erilaisia haasteita.

Just ku ei ollu mitää suuria odotuksia, ni kaikki on menny paljo paremmin ku osas ajatellakaa... ja aika näyttää, se riippuu ihan lapsesta...

Tutkimuksen mukaan sijaisvanhempien odotukset sijaislapsen terveydentilasta perustuivat sosiaalityöntekijöiltä saatuihin ennakkotietoihin. Ennakkotiedot eivät vastanneet sijaisvanhempien mukaan kuitenkaan aina sijaislapsen todellista terveydentilaa. Sijaisvanhemmat saivat sosiaalityöntekijöiltä tietoa lapsen fyysisestä ja psyykkisestä voinnista ja odottivat ongelmien liittyvän niihin. Sijaisvanhemmat totesivat kuitenkin sosiaalisten ongelmien olevan monella lapsella odotettua suurempia. Toisaalta sijaisvanhempien mukaan joissain tapauksissa sijaislapsella ei ollut ennakkotiedoissa mainittuja ongelmia.

6.2.2 Kiintyminen ja luopuminen

Hää sanoo, että oot kaikista maailmoista paras iskä, tai että tykkään susta niin että halkeen!

Tutkimuksen perusteella sijaisvanhemmat kokivat kiintymyssuhteen muodostuvan pääosin luontevasti. Yhteistä kaikille haastateltaville oli se, että lapsen ehdoilla ja häntä kuunnellen edettiin, patistelematta ja tunkeutumatta lapsen revii-rille liian nopeasti. Lapselle annettiin aikaa tottua uuteen perheeseen ja mahdollisuus osoittaa kiintymystään sijaisvanhempiin ja muihin perheenjäseniin. Jos lapsi oli ollut jo muualla sijoitettuna aiemmin, sen koettiin hidastavan kiintymyssuhteen muodostumista. Sijaisvanhemmat kertoivat huomanneensa lapsen käyttäytymisestä, jos tämä ei ollut kokenut pysyvyyttä ihmissuhteissa. Tällöin lapsen ei ollut helppo luottaa siihen, että aikuiset pysyisivät hänen elämässään. Näissä tapauksissa lapsi takertui aikuiseen, mutta ei osannut kuitenkaan kiintyä. Osa sijaisvanhemmista kertoi sijaislapsen käyneen yölläkin tarkistamassa, että sijaisvanhemmat olivat paikalla. Luottamuksen kasvaessa lapsi kuitenkin oppi osoittamaan kiintymystään. Tutkimuksen tuloksena selvisi, että mitä pienempi lapsi oli sijoitettaessa, sitä helpommin kiintymyssuhde muodostui lapsen ja sijaisvanhempien välille. Mitä isompi lapsi oli, sitä helpommin lapsi osasi itse hakea aikuisen huomiota tietoisesti.

Osa sijaisvanhemmista mainitsi tutkimuksessa, että lapsi oli kiintynyt enemmän toiseen sijaisvanhempaan tai että kiintyminen oli tapahtunut ensin toiseen. Jos sijoitetulla lapsella ei ollut esimerkiksi isää omassa perheessään, lapsi kiintyi helpommin sijaisisään. Valkonen (2014, 65) päätyi tutkimuksessaan samankaltai-

seen tulokseen, jonka mukaan sijaislapsi kiintyi helpommin toiseen sijaisvanhempaan ja jopa torjui toisen sijaisvanhemman. Mikäli sijaislapsella ei ollut biologisessa perheessään ollut toista vanhempaa, puuttuvan vanhemman paikan sai helpommin tämän kanssa samaa sukupuolta oleva sijaisvanhempi. (Valkonen 2014, 65.)

Tutkimuksessa tuli esiin, että osa sijaisvanhemmista odotti kiintyvänsä sijaislapseseen kuten omaan lapseen. Toiset taas eivät osanneet sitä odottaa, vaikka niin kävikin niille sijaisvanhemmille, joilla ei ollut omia biologisia lapsia. Yksi sijaisvanhempi mainitsi, että kiintymyssuhteen muodostaminen on haaste silloin, kun sijaisvanhemman puolelta rakkaus lapseen on valtaisaa, mutta lapsi ei pysty näyttämään vastarakkauttaan.

...vastarakkaus on aluksi niin pieni siemen, mikä sieltä lähtee sit kasvamaan, että se vaatii aikaa.

Valkosen (2014) tutkimuksessa sijaisvanhemmat kokivat kiintymisen sijoitettuun lapseen riskiksi. Mikäli oli odotettavissa, että sijoitus voi päättyä nopeasti, sijaisvanhemmat pohtivat, kannattaako lapseen kiintyä. Tietoisuus huostaanoton purun mahdollisuudesta oli tutkimukseen osallistuneissa sijaisperheissä läsnä, ja jotkut sijaisvanhemmat kokivat sen pelottavana. (Valkonen 2014, 64.)

Tutkimuksessamme useimmat haastatellut sijaisvanhemmat olivat avoimia kiintymyssuhteen muodostumiselle, mutta jotkut suojelivat itseään tietoisesti mahdolliselta pettymykseltä. Sijaisvanhempien mukaan mahdollinen nopea huostaanoton purku olisi aiheuttanut lapsen palaamisen biologisten vanhempiensa luo, joten sijaisvanhemmat pidättelivät kiintymystään lapseen.

No meil oli toive ja ajatus, että siihe kiintyis niinku omaan lapseen... ja tää ensimmäinen olik semmonen, kun tiedettiin melko varmasti, että se jää sit meille, ni oli helppo kiintyy siihe lapsee. Mut tää seuraava, ku ei tienny, et jääks hää vai onks hää vaa vähä aikaa, ni ei tavallaa uskaltanu kiintyy heti.

Tutkimuksen mukaan osa perheistä toivoi, että huostaanottoa ei purettaisi ja lapsi voisi jäädä sijaisperheeseen pysyvästi. Siitä huolimatta, että sijaisvanhemmat tiedostivat, että on olemassa mahdollisuus huostaanoton purkuun, he halusivat elää nykyhetkessä murehtimatta mahdollista luopumista lapsesta. Sijaisvanhemmat mainitsivat, että luopumista ehtii työstää siinä vaiheessa, kun luopuminen tulee

ajankohtaiseksi. Myös Barbell ja Freundlich (2001, 23) toteavat, että sijaisvanhempien on varauduttava siihen, että lapsi voi palata omaan kotiinsa tai sijoitus voi päättyä muusta syystä.

Valkonen (2014) jaottelee sijoituksen päättymisen merkityksen sijaisvanhemmille kolmeen tyyppiin. Sijoituksen päätyminen voi olla sijaisvanhemmille onnistumisen kokemus heidän annettuaan sijoitetulle lapselle tämän tarvitseman hoidon ja huolenpidon lapsen kotitilanteen paranemisen ajaksi. Kokemus sijoituksen päättymisestä voi olla myös tietoinen luopuminen sijaislapsesta tämän ollessa liian haastava tai sijaisvanhemmuus voi päättyä puhtaasti ammatillisista syistä. Rankimmin luopuminen koskettaa sellaisia sijaisvanhempia, jotka eivät olisi halunneet luopua lapsesta, ja huoli lapsen hyvinvoinnista varjostaa sijoituksen päättymistä. Valkosen mukaan luopuminen herättää aina sijaisvanhemmissa kysymyksiä kiintymisestä, luopumisesta ja määräysvallasta. (Valkonen 2014, 33.) Omistushalusta Laurila (1993, 27–28) toteaa, että sijaisvanhempien lapsettomuus voi vaikeuttaa sijoitetun lapsen taustan hyväksymistä, ellei lapsettomuusongelmaa ole käsitelty ennen sijaislapsen tuloa perheeseen.

6.3 Yhteistyö

Perhehoidossa yhteistyö on välttämätöntä lapsen edun turvaamiseksi. Yhteistyöllä saavutetaan riittäviä taitoja, voimavaroja sekä vastuuta vastata lasten ja perheiden tarpeisiin. Ristiriidaton yhteistyö lapsen biologisten vanhempien ja sijaisvanhempien kesken tukee lapsen kasvua ja kehitystä. Sijaisperheiden yhteistyö eri viranomaisten kanssa sekä viranomaisten keskinäinen yhteistyö takaa sijaisperheelle ammatillisen asiantuntemuksen tuen. (Pesäpuu ry 2006, 2/10–11.)

6.3.1 Yhteistyö lapsen sukulaisten kanssa

Lapsia mie ottasin vaik kuin monta. Siis miusta ois ihanaa et mie vois tarjota kodin niille lapsille, mitkä tarvitsee kodin, mut mie en halua yhtään enempää sukua mukaan!

Mein tehtävä on huolehtia lapsista, ei mein tehtävä oo vatvoo niitten vanhempien ongelmii, et heil on sit toivottavasti omat auttajansa.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että sijaisvanhempien odotukset ja toiveet yhteydenpidosta eivät aina olleet yhtä todellisuuden kanssa. Joissakin tapauksissa yhteydenpito sijoitetun lapsen lähipiirin kanssa oli säännöllistä ja ongelmattonta, ja lapsi tapasi vanhempiaan säännöllisesti. Yhden lapsen vanhempi ei pitänyt ollenkaan yhteyttä lapseen, vastannut sijaisvanhempien tai sosiaalityöntekijöiden yhteydenottoyrityksiin tai oli kokonaan tietymättömissä. Sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä, että lasten ja biologisen suvun tapaamiset olisivat ennalta sovittuja ja niitä noudatettaisiin.

Tutkimuksessa sijaisvanhemmat kertoivat, että he olivat varautuneet olemaan tekemisissä sijoitetun lapsen biologisen suvun kanssa. Yhteydenpidon luonne ja taajuus tulivat sijaisvanhempien tietoisuuteen kuitenkin vasta sijaislapsen jo asuessa perheessä. Osa perheistä halusi biologisten vanhempien pitävän nykyistä enemmän yhteyttä lapseen, toiset taas toivoivat tapaamisia olevan mahdollisimman vähän.

Tutkimuksen mukaan sijaisvanhemmat joutuivat myös tilanteisiin, jossa lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisia ei pystytty toteuttamaan joko näiden päihtyneisyyden tai tapaamisen laiminlyönnin takia. Yhteydenpidon haasteena sijaisvanhemmat kokivat myös biologisen suvun omavaltaisuuden tapaamisissa heidän tullessaan tapaamaan lasta sijaisperheeseen ilmoittamatta asiasta etukäteen.

Carvalho ja Delgado (2014) toteavat tutkimuksessaan, että tapaamiset sijoitetun lapsen ja tämän biologisen perheen kanssa voivat olla joko lasta eheyttäviä tai rikkovia. Tämän vuoksi onkin tärkeää tunnistaa, miten tapaamiset vaikuttavat lapseen, ja toimittava sen mukaan. Tapaamisten tulee olla lapsen kasvua ja kehitystä tukevia ja tukea lapsen positiivisen identiteetin kehitystä sekä toimia sillanrakentajana tämän tasapainoillessa kahden perheen välillä. (Carvalho & Delgado 2014, 6, 24.)

6.3.2 Yhteistyö viranomaisten kanssa

Oli ehkä semmonen ennako-odotus tai kuvittelin, että tavallaan enemmän niinku ne vahtis tai kyttäis mejän tekemisiä tai niinku paljon useammin meil kävis joku sosiaalityöntekijä. Nyt tuntuu kuitenkin

sillee sopivasti, että ei liikaa vahita mut sit on kuitenkin saanu apuu ku on tarttenu.

Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat totesivat viranomaisyhteistyön sujuvan pääasiassa hyvin, mutta joillakin oli yhteistyöstä negatiivisia kokemuksia. Ne sijaisvanhemmat, jolla oli negatiivisia kokemuksia yhteistyöstä sosiaalityöntekijän kanssa, totesivat yhteistyön parantuneen henkilövaihdoksen myötä. Suurin osa haastatelluista sijaisvanhemmista koki saaneensa riittävästi tukea sosiaalityötoimelta. Tutkimuksessa selvisi, että sijaisvanhemmat olivat herkästi yhteydessä omaan sosiaalityöntekijään tarvitessaan neuvoja ja ohjeita.

...kyl mie herkästi soitan sinne, enkä jää iteksee miettimää niit asioita, ja asiat selviää kyllä.

...ihan sopivasti, ei mitää turhaa, mut aina on saanu kiinni ja kysytty...

Sijaisvanhemmat kokivat olevansa sijaislapsen kanssa paljon biologisia lapsia enemmän yhteistyössä niin terveydenhuollon kuin päiväkodin tai koulun kanssa. Barbell ja Freundlich (2001, 22–23) painottavat, että sijaisvanhemmille tulee taata riittävät palvelut ja viranomaisten antama tuki heidän hoitaessaan usein yhä haastavampia lapsia. Tutkimuksessa osa sijaisvanhemmista toivoi sosiaalityöntekijöiden osallistuvan enemmän lapsen asioissa esimerkiksi koulussa ja lääkärissä pidettäviin neuvotteluihin, koska viranomaisilla on sijaisvanhempia enemmän tietoa lapsen taustasta. Sijaisvanhemmat korostivat sosiaalityöntekijän tekemän sijaislasta koskevat päätökset, joiden mukaan sijaisvanhemmat toimivat. Nämä haastattelemamme sijaisvanhemmat kokivat kuormittavana sen, että vastuu yhteydenpidosta ja muissa kuin lastensuojelun neuvotteluissa käsitellyistä asioista on heillä. Aho-Kaipion (2012, 66–67) pro gradu -tutkielmassa sijaisvanhemmat pitivät tärkeänä yhteistyötä viranomaisten ja lasten biologisten vanhempien kanssa sekä kirjallista ja suullista tietoa lapsesta ja hänen taustastaan. Myös Valkosen (2014, 45) tutkimuksessa sijaisvanhemmat mainitsivat puutteet saamissaan tiedoissa lapsesta, jolloin he eivät voineet esimerkiksi lääkärissä kertoa lapsen terveydellisestä taustasta.

Tutkimuksen mukaan osa sijaisvanhemmista odotti yhteydenpidon sosiaalityöntekijän puolelta olevan tiheämpää ja kotikäyntejä olevan useammin. Nämä sijais-

vanhemmat odottivat, että sosiaalityöntekijät tapaisivat sijoitettua lasta useammin, jotta he näkisivät itse, miten lapsi voi, eivätkä olisi vain sijaisvanhempien kertoman varassa.

Et ku sais enemmän sitä tukea sieltä suunnalta, et ei kokis aina olevansa niin yksin.

Yllättävän vähän heitä kiinnostaa ite osallistua mihinkään lasten palavereihin tai yhteistyöhön... ja miul on se käsitys, et heil on ollu hirveen vaikee tulla meillekin käymään kerran vuodessa.

Tutkimuksessa tuli ilmi, että osa sijaisvanhemmista oli kokenut sosiaalityöntekijöiden asettaneen sijoitetun lapsen biologisten vanhempien edun lapsen edun edelle esimerkiksi tapaamiskäytännöissä. Myös Valkosen (2014) tutkimuksessa yhteistyötä vaikeuttavana asiana tuli esiin sijaisvanhempien kokemus siitä, että sosiaalityöntekijät olivat ajoittain alttiita biologisten vanhempien manipuloinnille ja unohtivat siten lapsen edun ja sijaisvanhempien aseman lapsen arjen tuntijoina (Valkonen 2014, 44).

Haastatelluilla sijaisvanhemmilla oli pääosin hyvät kokemukset yhteistyöstä päiväkodin ja koulun kanssa. Päiväkodissa henkilökunnan mainittiin suhtautuvan sijoitettuun lapseen koulutoimea neutraalimmin. Tutkimuksessa tuli esiin sijoitetun lapsen erityisasema opettajan suhtautumisessa lapseen. Sijaisvanhemmat pitivät huonona asiana sitä, että sijoitetulta lapselta ei esimerkiksi ollut vaadittu koulussa kykyjensä mukaista suoriutumista siksi, että tämä oli huostaanotettu. Yksi sijaisvanhempi ehdotti, että päiväkodit, koulut ja muut sijoitetun lapsen yhteistyötahot saisivat viranomaisilta nykyistä enemmän yleistä tietoa sijoitettuun lapseen liittyvistä salassapito- ja muista velvoitteista sekä toimintamalleista.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Opinnäytetyömme tarkoituksena oli kuvata Eksoten sijaisvanhempien näkökulmasta heidän motivaatiotaan, motiivejaan ja odotuksiaan sijaisvanhemmiksi ryhtyessään sekä odotusten toteutumista sijaisvanhemmuudessa. Tavoitteenamme opinnäytetyössä oli tuottaa tietoa lastensuojelun sijaishuollon tarpeisiin sekä si-

jaisvanhemmiksi aikovien henkilöiden tueksi ja tietoisuuden lisäämiseksi siitä, mihin he ovat ryhtymässä. Tutkimuksessa saimme vastaukset tutkimuskysymyksiimme, joten saavutimme opinnäytetyölle asettamamme tavoitteet.

Tutkimuksemme on laadullinen, ja haastattelemamme sijaisvanhemmat ovat otoksena pieni, vain kahdeksan henkilöä. Tutkimuksen tuloksia ei voida siten yleistää koskemaan koko sijaisvanhempien joukkoa. Tutkimuksen tulokset olivat hyvinkin yhtenäisiä muiden, aiheesta aiemmin tehtyjen tutkimusten tulosten kanssa, mikä vahvistaa tutkimuksemme luotettavuutta. Tutkimus paljasti myös asioita, joihin Eksoten lastensuojelun sijaishuollossa voidaan tehdä muutoksia ja siten lisätä sijaisperheiden hyvinvointia sekä sijaisvanhemmuuden houkuttavuutta.

Tulokset

Tutkimuksen tuloksista selvisi, että tärkeimpinä motiiveina sijaisvanhemmiksi ryhtymiseen olivat rakkaus lapseen, auttamisen halu sekä vaihtoehto adoptiolle. Tutkimuksen mukaan taloudellinen tuki ei ollut motiivina sijaisvanhemmuudelle. Voimavaroina sijaisvanhemmat pitivät pitkää parisuhdetta, läheisverkoston tukea ja vertaisryhmätoimintaa.

Sijaisvanhemmuuden odotukset olivat tutkimuksen mukaan realistisia ja liittyivät lapsiperheen arkeen ja kiintymyssuhteen muodostumiseen. Sijaislapsen tulo sijaisperheeseen toi mukanaan tutkimuksen mukaan enemmän positiivisia kuin negatiivisia asioita. Tutkimuksessa tuli esiin toiveita yhteistyöstä sekä lapsen biologisen suvun että viranomaisten kanssa, vaikka sijaisvanhemmat olivat viranomaisyhteistyöhön pääosin tyytyväisiä.

Opinnäytetyöprosessi

Opinnäytetyöprosessimme eteni ilman suuria viivästyksiä. Tutkimuslupaprosessi kesti Eksotessa kaksi kuukautta, mikä viivästytti hieman haastattelujen aloittamista. Myös työssäkäyntimme opiskelujen ohella hidasti hieman opinnäytetyöprosessia.

Opinnäytetyöhön liittyvän tutkimuksen tekemistä helpotti se, että yhteistyö työelämäohjaajan ja ohjaavan opettajan sekä haastateltavien sijaisvanhempien

kanssa sujui hyvin. Työelämäohjaajamme auttoi materiaalin hankinnassa sekä haastateltavien sijaisperheiden etsimisessä. Saimme häneltä myös ohjausta tarvittaessa. Ohjaavalta opettajalta saimme myös riittävästi tukea opinnäytetyöprosessissamme. Tutkimukseen osallistuneet sijaisvanhemmat olivat motivoituneita haastatteluun, koska he pitivät tutkimuksemme aihetta tärkeänä ja kokivat saavansa äänensä kuuluviin sitä kautta.

Haasteellisimpana opinnäytetyössä koimme opinnäytetyösuunnitelman tekemisen. Totesimme kuitenkin, että perusteellinen suunnitelma toimi hyvänä pohjana varsinaiselle opinnäytetyölle. Tutkimuskysymysten ja teemahaastattelurungon kysymysten perusteellinen pohtiminen osoittautui tärkeäksi edellytykseksi tarvittavan materiaalin saamiseksi haastatteluissa. Tutkimuskysymykset osoittautuivat oikeiksi ja riittäviksi, ja saimme tutkimuksessa vastaukset tutkimuskysymyksiimme.

Kehittämisehdotukset

Haastattelemamme sijaisperheet suhtautuivat sijaislapsiinsa positiivisesti ja elivät tavallista lapsiperheen arkea. Pohdimme, miksi mediassa tuodaan esiin vain tapauksia, joissa sijaisperhe on toiminut lapsen edun vastaisesti. Onnistuneiden sijoitusten tuominen esiin mediassa saattaisi edistää sijaisperheiden rekrytointia. Salassapitosäännökset on tietenkin otettava huomioon mediassa esiinnyttäessä.

Pohdimme tutkimuksessamme esiin tulleita kommentteja sijaislapsen biologisten vanhempien vaikutuksesta sijaisperheen elämään. Mietimme, että vaikka paljon puhutaan sijaislapsen ongelmista ja lapsen aiheuttamista haasteista, mikä vaikutus on biologisten vanhempien taustalla ja yhteistyön haastavuudella sijaisvanhemmuutta harkittaessa.

Pohdimme myös sitä, että vaikka tutkimuksemme perheet eivät kokeneet taloudellista tukea motivaationa sijaisvanhemmuudelle, se voi silti olla vaikuttimena joissain tapauksissa. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa monessa perheessä on työttömyyttä. Näillä perheillä voi olla korkea motivaatio ja muut edellytykset sijaisperheeksi ryhtymiselle, mutta he eivät pysty taloudellisen tilanteen vuoksi ottamaan sijaislasta. Pohdimme, että sijaisvanhemmuudesta maksettavan korvauksen pitäisi olla sillä tasolla, että se mahdollistaisi sijaisperheelle kohtuullisen

toimeentulon sijaisvanhemman hoitaessa sijoitettua lasta kotona. Perhehoito on kunnille tunnetusti edullisempaa kuin laitoshoido, ja ennen kaikkea huostaanotetulle lapselle laitoshoidoa kodinomaisempi paikka kasvaa ja kehittyä. Kiintymyssuhteen muodostumisen kannalta tärkeää ovat perhehoidon tarjoamat pysyvät ihmissuhteet sijoitetulle lapselle, joten kuntien kannattaisi sijoittaa taloudellisia resursseja perhehoitoon nykyistä enemmän.

Tutkimuksessamme esiin tullut sijaisvanhempien tarve intensiivisemmälle yhteydenpidolle sosiaalityöntekijän puolelta sai meidät pohtimaan Eksoten nykyistä sijaishuollon toimintamallia. Tällä hetkellä Eksoten sijaishuollossa on vain sosiaalityöntekijöitä hoitamassa perhehoidon asioita. Pohdimme, olisiko toiminnan kannalta sujuvampaa, jos sosionomi (AMK) olisi sosiaalityöntekijän työparina sijaishuollossa. Sosionomi (AMK) voisi käydä tapaamassa sijaisvanhempia ja sijoitettua lasta useammin ja järjestää esimerkiksi sijaislapsen tapaamisia biologisten vanhempien kanssa. Tässä toimintamallissa sijaisvanhemmat saisivat tarvitsemansa kontaktin lastensuojelun sijaishuollon työntekijään ja tieto sijaisperheeltä ja sijoitetulta lapselta välittyisi sosiaalityöntekijälle.

Ammatillinen kehittyminen

Tehdessämme lastensuojelutyötä kohtaamme myös sijaisperheitä sekä huostaanotettuja lapsia. Opinnäytetyön tekeminen on kehittänyt ammatillisuuttamme antamalla kokemuksen lisäksi valmiuksia erilaisten sijaisperheiden kohtaamiseen sekä heidän tarpeisiinsa vastaamiseen. Totesimme tutkimuksen aikana, että yhtäläisyyksistä huolimatta jokainen perhe on erilainen taustoineen ja tarpeineen. Jokaisen perheen kohtaaminen oli siksi ainutlaatuista ja ammatillisuuden kannalta opettavaista. Tutkimuksessa käsitelimme arkoja ja herkkiä asioita, mikä aiheutti haastateltavissa voimakkaitakin tunteita. Arvostamme perheiden meitä kohtaan osoittamaa luottamusta heidän kertoessaan avoimesti kokemuksistaan sijaisvanhempina.

Opinnäytetyöprosessin aikana opimme käyttämään laadullista tutkimusmenetelmää sekä suunnittelemaan ja toteuttamaan teemahaastattelun. Tutkimuksen aikana lastensuojelua ja perhehoitoa koskevat lait tulivat tutuiksi. Samoin opimme keräämään tietoa eri lähteistä ja näkemään teorian tiedon yhteyden käytäntöön.

Jatkotutkimusaiheita

Jatkotutkimusaiheena voisi selvittää sijoitetun lapsen näkökulmasta kiintymistä sijaisvanhempiin. Kiinnostavaa olisi myös tutkia sijaisvanhempien kokemuksia sijaisvanhemmuuden päättymisestä sijaislapsen palattua kotiin tai vaihdettua sijoituspaikkaa.

Lähteet

Aho-Kaipio, J. 2012. Sijaisvanhempien kokemuksia sijoituksen alkuvaiheessa. Tampereen yliopisto. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. tam-pub.uta.fi/bitstream/handle/10024/83531/gradu05882.pdf?sequence. Luettu 24.8.2014.

Ajoissa kotiin 2009. Sijaisperheitä tarvitaan. <http://www.sijaisvanhemmaksi.fi/sijaisperheita-tarvitaan>. Luettu 4.11.2013.

Barbell, K. & Freundlich, M. 2001. Foster Care Today. Washington, DC: Casey Family Programs. http://www.docs.lakotalaw.org/ombudsman%20rebuttal%20sources/foster_care_today.pdf. Luettu 30.8.2014.

Carvalho, J. M. S. & Delgado, P. 2014. Contact in Foster Care: Bridge or Collision between Two Worlds? Journal of Applied Research on Children: Informing Policy for Children at Risk 14(1) Art. 10. <http://digitalcommons.library.tmc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1184&context=childrenatrisk>. Luettu 30.8.2014.

Eksote 2013 = Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimisto. <http://www.eksote.fi/Fi/Eksote/Sivut/default.aspx>. Luettu 1.11.2013.

Eksote 2014. Lastensuojelun perhehoidon ohjeet, palkkiot ja kustannusten korvaaminen Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystoimistossa alueella. Julkaisematon sovelusohje.

Eskola, J. 2007. 6–8? (Teema)haastattelututkimuksen toteuttamisesta. Teoksessa Viinamäki, L. & Saari, E. (toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 32–46.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 8. painos. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. 15., osin uudistettu painos. Helsinki: Tammi.

Jokiaho, H. 2007. Elämäntapana sijaisvanhemmuus. Sijaisäitien kokemuksia sijaisvanhemmuudesta ja perheen arjesta. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos. Pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-200801211074>. Luettu 24.8.2014.

Kalland, M. 2011. Varhaislapsuuden tunnesiteet ja sijoitettu lapsi. Teoksessa Sinkkonen, J. & Kalland, M. (toim.) Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen. Helsinki: WSOYpro Oy, 207–216.

Kananoja, A. 2013. Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki.

http://www.stm.fi/c/document_library/get_file?folderId=6511574&name=DLFE-26809.pdf. Luettu 12.6.2014.

Kemppinen, A. 2014. Sosiaalityöntekijä. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Perhe- ja sosiaalipalvelut. Lastensuojelun sijaishuollon yksikkö. Haastattelut 19.8.2014 ja 5.9.2014 .

Ketola, J. 2008. Perhehoito ennen ja nyt. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Sijoita perheeseen: Perhehoito inhimillisenä ja taloudellisena vaihtoehtona. Juva: PS-Kustannus, 15–26.

Koistinen, H. & Kolehmainen, H. 2009. Sijaisvanhemmaksi ryhtyvien motiivit ja sosiaalisen tuen merkitys. Savonia-ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. Opinnäytetyö. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-200911165499>. Luettu 24.8.2014.

Kuula, A. 2013. Tutkimusetiikkaa. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. 3. painos. Vantaa: Hansaprint Oy.

Kylmä, J. & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Prima.

Känkänen, P. 2013. Siirtymät sijaishuollossa - hetkiä ja ikuisuuksia. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimissä. 4. uudistettu painos. Tampere: Juvenes Print, 264–272.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Laurila, A. 1993. Lainaksi annettu lapsi. Sijaiskotikokemuksia ja ajatuksia. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Lehtinen, E., Kuusinen, J. & Vauras, M. 2007. Kasvatuspsykologia. 2. uudistettu painos. Helsinki: WSOY.

LsL = Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Mantila, R. & Mikkonen, M. & Väinölä, L. 2008. Onnistuneen sijoituksen siltaa rakentamassa. Lastensuojelun perhehoidon työkirja. Oppaita ja työkirjoja 2008:6. Helsinki. http://www.hel.fi/wps/wcm/connect/6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01/08_06_onnistuneen_sijoituksen_silta.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=6947fd804a1563bd951af5b546fc4d01. Luettu 16.8.2014.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Niermeyer, R. & Seyffert, M. 2004. Motivaatio. Helsinki: OY RASTOR AB.

Perhehoitoliitto ry 2014. Toimeksiantosopimus. <http://www.perhehoitoliitto.fi/perhehoito/toimeksiantosopimus>. Luettu 6.8.2014.

Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry & SOS-Lapsikylä ry 2006a. Miksi sijaisvanhempia tarvitaan? <http://www.sijaisvanhemmaksi.fi/faktat/miksi.html>. Luettu 3.10.2013.

Perhehoitoliitto ry, Pesäpuu ry & SOS-Lapsikylä ry 2006b. Mitä sijaisvanhemmuus on? <http://www.sijaisvanhemmaksi.fi/faktat/mita.html>. Luettu 3.10.2013.

Pesäpuu ry 2006. PRIDE-kirja. PRIDE-valmennus – sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. PRIDE-koulutuskansio.

Pesäpuu ry 2010. PRIDE-valmennus – sijais- ja adoptiovanhemmuutta harkitseville. <http://www.pesapuu.fi/pride-ohjelma/pride-valmennus/>. Luettu 22.10.2013.

PhL = Perhehoitajalaki 3.4.1992/312.

Ruohotie, P. 1998. Motivaatio, tahto ja oppiminen. Helsinki: Oy Edita Ab.

Räty, T. 2012. Lastensuojelulaki. Käytäntö ja soveltaminen. 2. painos. Porvoo: Bookwell Oy.

SHL = Sosiaalihuoltolaki 17.9.1982/710.

Sinkkonen, J. 2012. Lapsen puolesta. Helsinki: WSOY.

Sosiaaliportti.fi 2014. Lastensuojelun käsikirja. Perhehoitajan asema. <http://www.sosiaaliportti.fi/fi-FI/lastensuojelunkasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/muodot/perhehoito/asema/>. Luettu 18.8.2014.

Taskinen, S. 2012. Lastensuojelulain soveltaminen. 1.–2. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2012. Lastensuojelu 2011. Tilastoraportti 26/2012. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90891/Tr26_12.pdf?sequence=5. Luettu 1.11.2013.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2013. Lastensuojelu 2012. Tilastoraportti 30/2012. http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110691/Tr30_13.pdf?sequence=5. Luettu 17.8.2014.

Thomas, M. & Philpot, T. 2009. Fostering a Child's Recovery – Family Placement for Traumatized Children. London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. <http://ezproxy.saimia.fi:2051/lib/scp/reader.action?docID=10303223>. Luettu 31.8.2014.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Tuovila, P. 2008. Menetykset ja lapsen kehitys. Teoksessa Ketola, J. (toim.) Menetyksistä mahdollisuuksiin: Perhehoitoa lasten ja vanhemmuuden tueksi. Jyväskylä: PS-Kustannus, 29–72.

Valkonen, L. 2014. Sijaisvanhemmat. Turku: Winbase Oy.

Valvira 2013 = Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Kunnalliset lastensuojelupalvelut. Valtakunnallinen valvontaohjelma 2013–2014. Valvontaohjelmia 1:2013. Helsinki. http://www.valvira.fi/files/valvontaohjelmat/Kunnalliset_lastensuojelupalvelut.pdf. Luettu 19.8.2014.

Vanhanen, L. 2013. Sosiaalityöntekijä. Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Perhe- ja sosiaalipalvelut. Lastensuojelun sijaishuollon yksikkö. Haastattelu 1.11.2013.

Vilén, M., Hansen, M., Janhunen, T., Kytöpuu, K., Salo, S., Seppänen, P., Seppänen, S. & Tapio, N. 2010. Perhe. Teoksessa Vilén, M., Seppänen, P., Tapio, M. (toim.) Kohtaamisia lapsiperheissä: Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja, 9–24.

Välivaara, C. 2010. Ihmeet tapahtuvat arjessa! - kiintymyssuhteissaan traumatisoituneiden lasten tukeminen varhaiskasvatuksessa. http://www.pesapuu.fi/media/uploads/dokumentit/raportit/traumatisoitunut_lapsi_varhaiskasvatuksessa.pdf. Luettu 22.8.2014.

Taustatiedot

- Sukupuoli
- Sijaisvanhemmuuden kesto
- Parisuhteen kesto
- Sijaislasten määrä ja ikä
- Biologisten lasten määrä ja ikä

Motiivit sijaisvanhemmaksi ryhtymiselle

- Mitkä tekijät vaikuttivat sijaisvanhemmiksi ryhtymiseenne?
- Keneltä ajatus sijaisvanhemmuudesta lähti?
- Mistä saitte tietoa sijaisvanhemmuudesta?
- Miten koette taloudellisen tuen motivoivan sijaisvanhemmuuteen?

Odotukset ja niiden toteutuminen sijaisvanhemmuudessa

- Millaisia odotuksia teillä oli sijaisvanhemmuudesta ja miten odotuksenne ovat toteutuneet?
- Millaiset valmiudet koitte itsellänne olevan ottamaan sijaislapsi perheeseen?
- Miten odotitte kiintyvänne lapseen ja lapsen teihin, miten se on toteutunut?
- Miten omat (mahdolliset) lapsenne suhtautuivat ajatukseen sijaisperheeksi ryhtymisestä? Mikä on heidän suhtautumisensa nyt?
- Miten muu lähipiirinne suhtautui asiaan? Mikä on heidän suhtautumisensa nyt?
- Miten varauduitte etukäteen lapsen mahdollisiin psyykkisiin tai fyysisiin ongelmiin ja sosiaaliseen taustaan?
- Miten sijaisvanhemmuus vaikuttaa tai on vaikuttanut parisuhteeseenne?
- Millaista odotitte vuorovaikutuksen viranomaisten ja sijoitetun lapsen läheisten kanssa olevan? Miten se on toteutunut?

Arvoisat sijaisvanhemmat

Olemme sosionomi (AMK) -opiskelijoita Saimaan ammattikorkeakoulusta. Teemme opinnäytetyön yhteistyössä Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden (Eksote) lastensuojelun sijaishuollon yksikön kanssa, ja työelämäohjaajamme on perhehoidon sosiaalityöntekijä Leena Vanhanen.

Kiitos, että olette suostuneet haastateltaviksemme tehdessämme opinnäytetyötämme, jossa tutkitaan sijaisvanhempien motiiveja ryhtyä sijaisvanhemmiksi sekä odotuksia ennen sijaisvanhemmuutta ja sitä, miten odotukset ovat toteutuneet sijaisvanhemmuuden aikana. Teidän kertomanne omakohtaiset kokemukset voivat auttaa tulevia sijaisvanhempia muodostamaan todellisen kuvan sijaisvanhemmuudesta ja auttaa viranomaisia kehittämään toimintaansa kaikkien sijaisperheiden hyväksi.

Tämä saatekirje on lähetetty Eksoten sijaishuollon kautta, joten meillä ei ole tiedossamme teidän nimi- tai osoitetietojanne. Haastattelut toteutetaan helmi-huhtikuussa 2014, jota ennen otamme teihin yhteyttä sopiaiksemme haastatteluajan ja -paikan.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja tapahtuu nimettömänä. Voitte myös keskeyttää osallistumisenne missä vaiheessa tahansa. Haastattelussa kerättyä aineistoa käytetään vain tämän opinnäytetyön tekemiseen ja aineistoa käsittelevät ainoastaan opinnäytetyön tekijät. Haastattelu nauhoitetaan, millä varmistetaan vastaustenne tallentuminen alkuperäisinä. Tallennettu materiaali hävietään asianmukaisesti opinnäytetyön valmistuttua. Kaikki opinnäytetyön teossa mukana olevat henkilöt ovat salassapitovelvollisia.

Jos teillä on jotain kysyttävää haastatteluun tai opinnäytetyöhön liittyen, ottakaa rohkeasti yhteyttä. Ohessa on suostumuslomake, johon pyydämme teitä tutustumaan ja ottamaan sen mukaanne haastattelutilanteeseen.

Opinnäytetyön tekijät

Sirpa Alppisara

sirpa.alppisara@student.saimia.fi

Tanja Laakkonen

tanja.laakkonen@student.saimia.fi

Kiitos jo etukäteen avustanne ja mielenkiinnostanne opinnäytetyötämme kohtaan!

Ystävällisin terveisin,

Sirpa Alppisara

Tanja Laakkonen

Suostumus

Opinnäytetyö: **Vieraita lapsia omaan kotiin – sijaisvanhemmuuden motiivit ja odotukset**

Tekijät: **Sirpa Alppisara ja Tanja Laakkonen**

Olen saanut riittävästi tietoa kyseisestä opinnäytetyöstä ja olen ymmärtänyt saamani tiedon. Minulla on ollut mahdollisuus esittää kysymyksiä ja olen saanut kysymyksiini riittävät vastaukset. Tiedän, että minulla on mahdollisuus keskeyttää osallistumiseni missä tahansa vaiheessa ilman, että se vaikuttaa toimimiseeni sijaisvanhempana tai yhteistyöhön Eksoten lastensuojelun sijaishuollon yksikön kanssa. Suostun vapaaehtoisesti osallistumaan tähän opinnäytetyöhön liittyvään tutkimukseen.

Aika ja paikka _____

Haastateltava _____

Opiskelijat _____

**Etelä-Karjalan sosiaali- ja
terveydenhuollon kuntayhtymä**
Sosiaali- ja terveystyö
Kehittämissuunnittelija

Viranhaltijapäätös

1

16.1.2014

Dnro 1227/13.01.02/2013

§ 6/2014/ Tutkimuslupapäätös

Tutkimuslupa / Sirpa Alppisara ja Tanja Laakkonen

Päätös

Teille on myönnetty tutkimuslupa koskien tutkimustanne "Vieraita lapsia omaan kotiin - sijaisvanhemmuuden motiivit ja odotukset".

Eettinen työryhmä päätti antaa tutkimussuunnitelmalle puoltavan lausunnon.

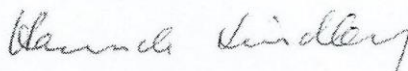
Loppuraportti tulee toimittaa sähköisenä Eksotelle, jotta se voidaan mahdollisesti julkaista verkkosivuillamme.

Lappeenrannassa 16.1.2014

Minna Jokinen
Kehittämissuunnittelija
Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveystyö
Henkilöstöpalvelut
PL 24
53101 Lappeenranta
puh. 044-7914863
minna.jokinen@eksote.fi

Tämä päätös on postitettu asianosaisille 17.1.2014.

Hannele Lindberg
sihteeri